

თავისუფლება

825
1975

ტრიბუნა

საქართველოს განთავისუფლებისათვის მებრძოლთა ორგანო

სამუდამოდ კოლმბია: † ლევან ზურაბიშვილი, † მიხეილ გრიგოლია, გიორგი წერეთელი.

LA TRIBUNE DE LA LIBERTÉ

Organe pour la Libération de la Géorgie
პარიზი.

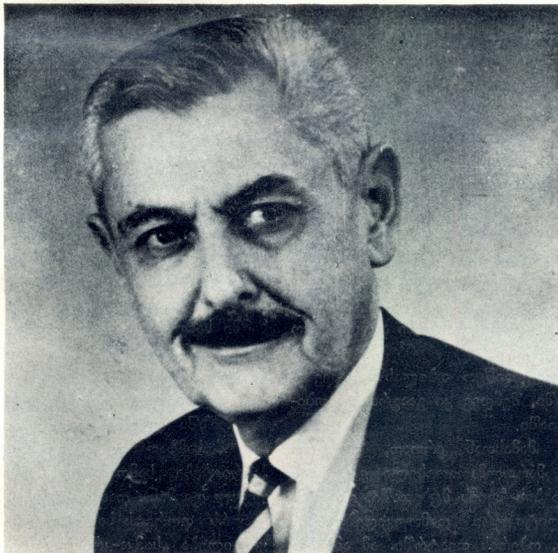
№7

აპრილი 1975

ეს ნომერი ეძღვნება ლევან ზურაბიშვილის ხსოვნას

Numéro spécial dédié à la mémoire de

LEVAN ZOURABICHVILI

19. 6. 1906 - 10. 2. 1975

ა/წ. 10 თებერვალს, განთიადზე, სენ-ეგრემენის ჰოსპიტალში სული დალია ლევან ზურაბიშვილმა.

ეს თავზარდამცემი ამბავი მოულოდნელი არ იყო, მისმა ოჯახმა და ახლო მეგობრებმა ვიცოდით, რომ ის შვიდი თვის განმავლობაში ვაეკატრდა უმკლავდებოდა უჭურვებელ სენს. ავად გახდომის პირველ ხანებში კიდევ ვიმედოვნებდით მის სასწაულებრივ გადარჩენას, მაგრამ თანდათან გაუარესების შემდეგ, ამ წლის დასაწყისიდან. უთანსწორო ბრძოლის შედეგი უმკველი იყო. და აი მუხთაღმა და დაუნდობელმა სიკვდილმა უდროოდ დააქვრივა მისი ძვირფასი მეუღლე ზეინაბი, დააობლა მისი საყვარელი შვილები ოთარი და სალომე, სინანულით და მწუხარებით აავსო ახლო ნათესავები და მეგობრები, დედა სამშობლის წაადრეველ მოსტაცა მისთვის თავდადებული და ბრძოლებში გამობრძმედილი სახელოვანი შვილი.

როგორც ყველა დიდი სახელმწიფო თვისების მქონე მოღვაწე, ლევან ზურაბიშვილი მტკიცე და ურყევი იყო თავის გადაწყვეტილებებში. ძნელი, თითქმის შეუძლებელი იყო მისთვის აზრი შეგვეცვლინებიათ, მაგრამ თუ იგი იქვეს აზრს იწამებდა, მაშინ მხარის დაჭერა ბოლომდე და ურეზერვოდ იცოდა.

ლევანი იყო უაღრესად სათნო, გულისხმიერი და თავდადებული სიყვარული. მეგობრების მიმართ მისი სახე და თვალები ნივარულსა და სიყვარულს აფრქვევდნენ, სამაგიეროდ, როცა ის განრისხდებოდა, მისი თვალები ფოლადისფერი, ცივი და გამჭვირვალე ხდებოდნენ. მოპირდაპირედ ამ უნდა გასცლოდა, ან დამორჩილებოდა. დაუზოგავად ებრძოდა იგი საქართველოს მტრებს, ქართველ მო-

ლალებებს. მას ვერ გაეგო, ვერ აეტანა გულზელდაკოვილი, განზე გამდგარი ქართველი, თვინათ პირად ცხოვრებით დაკმაყოფილებულნი, იმ დროს როცა ქართველი ერის ყოფნა არყოფნის საკითხი წყდება.

როგორც ყველა პოლიტიკურ მოღვაწეს, ლ. ზურაბიშვილსაც არ ატოვდა სიცოცხლეში მოწინააღმდეგეები, უკმაყოფილონი და მომდურაენი, მაგრამ მსოფლიოს ყველა კონტინენტზე გაფანტულმა ქართველობამ, ყველა ტემპარტმა საქართველოს შვილმა მისი სიკვილის გაგებისას, ერთმანდ ამოიგმინა: ღმერთო ეს რა რისხვა დაგვეცა; ქართული საქმის რა დიდი მოამაგე დაკარგეთო. საქართველოს უცხოელმა მეგობრებმაც ასე გაიგავს და შეაფასეს ლევან ზურაბიშვილის დაკარგვა. ვიჭქობ, ეს იყო განსვენებულისთვის უკანასკნელი, ყველაზე დიდი ჯილდო. მანამ სანამ განთავისუფლებული და მადლიერი სამშობლო თავის წიაღში მიიღებდეს და საქართველოს უკვადე შვილთა შორის შერიცხავდეს. მანამდე კი ჩვენ სასოარყვეთილება არ უნდა დავეცნელოს, არამედ კიდევ უფრო მჭიდროთ უნდა დავირახმოთ, კიდევ უფრო მეტად უნდა შევკრათ ჩვენი საბრძოლო რიგები, რათა ჩვენი სუსტი მხრებით შევიძლოთ ბუმბუღაზი ტვირთის სიდვა. ბოლომდე, სიკვილამდე არ დავემორჩილოთ უხეშ ძალმომრეობას. ყველგან, ყოველთვის, დაუღალავად ვამბილოთ მტრის ვერავი ბუნება.

ვიყოთ ლევანით პინდკოპლნი და შეუთრებებლნი. ეს იქნება საუკეთესო პატივისცემა ლ. ზურაბიშვილის ხსოვნისადმი და ამავე დროს, ეს იქნება საუკეთესო სამსახური საქართველოს უკვადეებისათვის.

გ. წერეთელი.

მოკლე ბიოგრაფია.

ლევან ზურაბიშვილი დაიბადა 19 ივნისს 1906 წელს, თბილისში.

მამამისი ივანე, იყო იურისტი. მსახურობდა ა/კავ. რკინიგზის სამმართველოს იურისკონსულტად, ამავე დროს ის იყო ნაყოფიერი და სახელმძიმეპილი მწერალი, პუბლიცისტი და პოლიტიკური მოღვაწე.

დედა — ნინო, ნიკო ნიკოლაძის უფროსი ასული, იყო პედგოგი და პუბლიცისტი.

პატარა ლევანმა სწავლა დაიწყო თბილისში, ლევანდოვსკის კერძო გიმნაზიაში, შემდეგ კი გააგრძელა თბილისის კლასიკურ გიმნაზიაში.

11—12 წლის ბავშვი, მამასთან ერთად, დაესწრო სრულიად საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის გამოცხადების ზეიმს მცხეთაში, და შემდეგ საქართველოს პოლიტიკური დამოუკიდებლობის გამოცხადებას თბილისში, ოპერის თეატრში. ამ ამბებმა

უდიდესი შთაბეჭდილება მოახდინა მგრძნობიარე და ნიჭიერ ყმაწვილზე. მიუღიო თავისი სიცოცხლის მანძილზე ენი დარჩა ამ შთაბეჭდილებების ბედნიერი ტყვე.

ბოლშევიკური რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიის შემდეგ, 1921 წლის მარტში, ივანე ზურაბიშვილი თავის ოჯახთან ერთად სოვეტ საქართველოს და პირველ ხანში სახლდება სტამბოლში. აქ ლევანი აგრძელებს სწავლას წმიდა მიხეილის კოლეჯში, სადაც მიიღებს საშუალო სკოლის ატესტატს — ბაკალორებს. 1924 წლიდან ზურაბიშვილის ოჯახი სახლდება პარიზში.

პარიზში ლევანი ჯერ შედის სენტ-ბარბის განთქმულ მოსამზადებელ კოლეჯში, რის შემდეგაც 1928 წელს ჩაირიცხება მონმანდონ - სანიჟინერო ინსტიტუტში (ეკოლ ლე შინ). დაამთავრებს 1931 წელს და იწყებს სამსახურს ფორლის საზოგადოების საფრანგეთის განყოფილება „სიკვაკრისლერიში“. ამ საზოგადოებაში ლე-

ენამ დაპყ 39 წელიწადი, უქანასენელ 15 წელიწადს ის თველებოა ერთ-ერთი დეპარტამენტის უფროსად. 1971 წლიდან ლევანი პენსიონერია და ამის შემდეგ, მთელს თავის ენერჯის ახმარს ქართულ საქმეზე ზრუნვას

ქართულ საზოგადოებრივ საქმეებში აქტიური მონაწილეობა მან ადრე—სტუდენტობიდანვე დაიწყო. 1928 წელს მას ირჩევენ საფრანგეთში მცხოვრებ ქართველ სტუდენტთა კავშირის თავმჯდომარედ.

1928—1929 წლებში, ილამაზ დაღეშველიანთან და იოსებ კეჭელარიანთან ერთად აარსებს წმიდა ნინოს ქართულ მართლმადიდებელ სამრევლოს პარიზში.

ამავე ხანაში, ილ. დაღეშველიანთან, არჩილ ზურაბიშვილთან, პეტერ ჯაფარიძე და გიორგი ჟურულთან ერთად აარსებს წმიდა ქეთევანის ქართულ ორთოდოქსალურ მოძაბას, რომელიც დამტკიცებული იქნა მსოფლიო პატრიარქის მიერ.

1930 წ. ქართველ უმუშევართა დამხმარე კომიტეტის მდივანია.

1934 წ. არჩეულია ქართველ ახალგაზრდათა წრის თავმჯდომარედ.

ლევანი წვერია წმიდა ნინოს სამრევლოს კომიტეტის, რომელმაც აღადგინა სამრევლოს აქტივობა 1943 წელს.

1947 წლიდან, ლევანი მუდმივი თავმჯდომარეა „თავისუფალ ქართველთა კავშირის“.

ლევან ზურაბიშვილი საფრანგეთში მცხოვრებ ქართველთა სათვისტომოს თავმჯდომარეა, ჯერ 1949—51 წლებში, ხოლო შემდეგ, 1961 წლიდან სიკვდილამდე უცვლელად.

ამ უქანასენელი ტიტულით: ლ. ზურაბიშვილი თანადა-მმართველია აბზე გლაზბერგთან და სოხონტიეთთან ერთად აზნუნდანის მოხუცთა თავმჯდომარის.

ასევე თავმჯდომარის თანაშემწე იყო მოკავშირეთა ყოფილი მხედრების საერთაშორისო საზოგადოების.

აქტიურად თანამშრომლობდა საპუბლიკო კავშირის ტყეცხობაში მთავრ ერთა საერთაშორისო ორგანიზაციაში; აქტიურ მონაწილეობასღებულობდა საერთაშორისო კონგრესებზე და შეკრებობებზე, ყველგან სადაც ბრძოლა წარმოებს საპუბლიკო ტრანზის იმპერიალიზმის წინააღმდეგ.

ლ. ზურაბიშვილი აგრეთვე ეწეოდა აქტიურ პუბლიცისტურ საქმიანობას. 1949 წ. გამოაქვეყნა ფრანგულად საქ. ისტორიის მოკლე წიგნი. მრავლად სწერდა როგორც ქართულ ისე უცხოელთა ჟურნალ-გაზეთებში. სრულიად მარტო სცემდა ყოველწლიურად ქარ. სათვისტომოს ორგანიზ. „ცნობის ფურცელს“ დაბოლოს, ლევან ზურაბიშვილი იყო „თავისუფლების ტრიბუნას“ სარედაქციო კოლეჯის წევრი.

ლევანმა ცოლად შეირთო მექი კედიას ასული—ზეინაბი. შეეირინათ ვაჟი—ოთარი და ქალი—სალომე.

ოთარი ამჟამად სწავლობს სამედიცინო ინსტიტუტში პარიზში, სალომემ დაამთავრა პოლიტიკურ მეცნიერებათა ინსტიტუტი, პარიზში. ერთი წელი დაპყ კრუტეში (ი. შ. შ.) უნივერსიტეტში. 1974 წ. ბრწყინვალედ დაიცვა სადიპლომატო კონკურსი და საფრანგეთის ყველაზე ახალგაზრდა დიპლომატი, ამჟამად მსახურობს რომში, საფრანგეთის საელჩოს მესამე მდივანად.

დაკრძალვა.

ქრისტიანულმართან ერთად დასაფლავების მოწყობა ითავა საფრანგეთში მცხოვრებ ქართველთა სათვისტომოს გამგეობამ, რომლის თავმჯდომარეც განსვენებული იყო უქანასენელი 14 წლის განმავლობაში,

დასაფლავება გადაწყდა შაბათს, 15 თებერვალს. გადასცემალების დღესვე „ამერიკის ხმა“ და რადიო „თავისუფლებამ“ ეთერში გადაცეს ლევან ზურაბიშვილის გარდაცვალების ამბავი.

დაუყნებელიც დაეგზავნა ყველა მეგობარს და ნაცნობს, საქართველოს გარეთ, უბედურების მალეწყებელი ბარათები.

„არც თიფული, არც გვირგვინი. ვისაც ამის სურვალი აქვს საბოძგარი გადაუგზავნოს წმიდა ნინოს ეკლესიის სარეგულუს“ — ასეთი იყო განსვენებულის ნება-სურვილი.

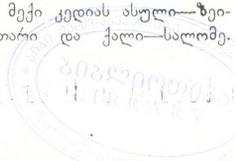
პირველი საჯარო პანაშვიდი გადახდილ იქნა წმ. ნინოს ეკლესიაში, ოთხშაბათს 12 თებერვალს, საღამოს 8 საათზე და 15 წუთზე. პარასკევს, 14 თებერვალს მიცვალებული გადმოსვენებული იქნა ეკლესიაში, საღაც საღამოსს, 8 საათზე და 30 წუთზე, გადახდილ იქნა პანაშვიდი.

მეორე დღით, შაბათს, გამოსვენების დღეს, დანიშნულ დროზე ადრე, ეკლესიის ახლო-მახლო ავტომანქანების დასაყენებელი ადგილი აღარ იმოყვებოდა. წმ. ნინოს ეკლესიაში ტევა აღარ იყო; კიბეები, ეზო და ლა როზიეს ქუჩა გავსილი იყო ლევანის უქანასენელი მოგზაურობის გამცილებლებით. მათ შორის, ჩვენს პირობებში მყოფი ენების წარმომადგენლები და დასავლეთის პოლტიკური, სამხედრო, კულტურული და საკულტო საზოგადოებათა წარმომადგენლებიც მრავლად იყვნენ.

პოლონეთის მთავრობა გადმოხვეწილობაში წარმოდგენილი იყო ბატონებით: ი. პავლოვსკი და ი. იანკოვსკი; ბულგარეთი: ბ-ნი სიმონიფ და ბარცე; დამოუკიდებელ უკრაინას და ა. ბ. ნიის ორგანიზაციის წარმომადგენდა ქალბატონი სლავა სტეცკო; (დამოუკიდებელი უკრაინის მთავრობის თავმჯდომარის მეთულე); ბ-ნი კოხი, უკრაინელი, ჟურნალ „ესტ-უესტის“ რედაქტორი; თავისუფალი ყაზახების წარმომადგენელი ბ-ნი მიელკო; მოძმე აზერბაიჯანს — ბ-ნი ტოფიბაში; მოძმე სომხეთს—ბ-ნი ჯამალიანი; ბ-ნი პრევე ბუჟარ, ხმელთაშუა ზღვის კომიტ. სახელით; ქ-ნი ბუფანე, უსამშობლო

5-7-115

2868

თა ოფისის დირექტორის მეუღლე; ბ-ნი **ედმონდ რეპატი**, აღმოსავლეთ ევროპის ტყვე ერთა ორგანიზაციის წარმომადგენელი; რადიო „თავისუფლებიდან — ბ-ნი **კოლი**; რუმინეთის წამომადგენელი ბ-ნი **ა. შისენ** და რუმინეთის ეკლესიის — **მამა დომინიკინიუ**; ლენინური **ვენეჟუჩინი**; ბ-ნი **ბ. ლე კოლოკი**, ყოფილი მინისტრი და დეპუტატი; **ბ-ნი გი კუტაძე** და **სხევაძე**, წმინდა ლაზარეს ორდენის რაინდი; **კონტი კინსკი**, მემკვიდრეობით მალტის ორდენის რაინდი; ბ-ნი **ირისუ მეუღლით**, ფინანსთა ინსპექტორი; **კონტი აშელე დანსელი**, — ეკოლ ლე მინის 1928—31 წლების გამოშვების თავმჯდომარე; რეზერვის ლეიტენანტ-კოლონელი რეიმონდ ა. მ. მინიო, მთავარი ინსპექტორი ახალგაზრდობისა და სპორტის, მოკაეშირეთა ყოფილი მებრძოლების მსოფლიო ფედერაციის თავმჯდომარე, მობრძანდა დელეგაციით და მოკაეშირეთა დროშით და სხვა.

მიცვალებულის კუბურ გადაფარებული იყო ქართული დროშით. ქართული და მოკაეშირეთა დროშები გვერდგვერდ იდგნენ საპატოო ყარაულში.

წესის აგებამდე, მოძღვარმა ილიამ წირვა გადაიხადა. სრულ 9 საათსა და 30 წუთზე ტაძარში შემობრძანდა, საფრანგეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის მიტროპოლიტი **მელეტეოსი**.

მისმა უწმიდესობამ თვით ინება წესი აეგო მიცვალებულისათვის. თავდაპირველად მიტროპოლიტმა იქადაგა; მოიხსენია რა მიცვალებულის დიდი დამსახურება ქრისტიანობის წინაშე, მან ათონის მთის ორდენის ჯვარი, სათანადო მოწმობით დაადვა კუბოზე. (ათონის მთის მონასტრის ორდენის ჯვარი დაწესებულ იქნა კონსტანტი

ნობოლის მსოფლიო პატრიარქ ათენაგორას მიერ; განთქმულ მონასტრის დაარსებიდან ათასწლეულის აღსანიშნავად). ეს ორდენი განსვენებულ ლევენს ზეზუბიშვილს მინიჭებული ჰქონდა სიცოცხლეში, მაგრამ ავადმყოფობამ ხელი შეუშალა მის საღვთისმშობლო გადაცემას.

წესის აგების ცერემონიალი ერთად შესარულეს მიტროპოლიტ **მელეტეოსმა** და დეკანოზმა **ილიამ**. გალობდა ქართული საეკლესიო გუნდი. სამგლოვიარო პროცესია მანქანებით გაემართა სოფელ ლევილისაკენ. სასაფლაოს ქიშკარიდან, ახალგაზრდებმა ძვირფასი კუბო მხრებით მისავენეს საფლავთან. წინ მიუძღოდა მოძღვარი და მაგლობელთა გუნდი. საფლავის პირად ნამა ილიამ კვლავ ილოკა, რის შემდეგაც განსვენებულს უჯანსაღი სიტყვებით მიმართეს: ფრანგულად ბ-ნმა ვ. ხომერკიმა, ქ-ნმა სლავა სტიეცკომ, რეზერვის ლეიტენანტ-კოლონელმა ბ-ნმა მინიომ და ბ-ნმა გია სარჯველაძემ, ხოლო ქართულად — ბატონებმა: ნიკ ცინცაძემ, ვიქტორ ნოზაძემ, მიხეილ ქეთათაძემ და გიორგი ყიფიანმა. ყველა ეს სიტყვები აქვე იბეჭდება.

სიტყვების შემდეგ გუნდი მღერის „დიდებას“. „საუკუნოდ იყოს ხსენება შენი“-ს გალობაზე, ლევენის ძვირფასი კუბო ნელად ეშვება სამარეში... ფხვიერ, ქართულ მიწის პეშვს ვაყით საფლავში გულმხურვალე მამულიშვილს. მაღელ ის ფრანგული მიწით იდივარება, მაგრამ საქმენი მისნი დარჩებიან ამ ქვეყანასა ზედა და მარადის იცოცხლებენ მადლიერ აწმყუა და მომავალ თაობათა მეხსიერებაში.

წოლი ცინცაძის სიტყვა

გლოვის კვირა ქართულ ემიგრაციის ქუჩაზე, შავი კვირა...

„რა უსამართლობაა!“ — წამოიძახებს ჩემი მეგობარი როცა ლევენის გარდაცვალებას ვაიგებს, — მართლაც ეს ისეთი უსამართლობაა, რომელსაც ჩვენი სულის და გულის დილიცა ვერ ურიგდება, — უზუნავსი არსება ადამიანის წარმოდგენაში და შეგრძნობაში, ის ხომ ყოველის შემძლე, ყოვლისმცოდნე და უმაღლესი სამართლის განსახიერებაა. მამ რატომ, რატომ არ მოიღო მადლი, ასე ეკითხება თავის თავს ადამიანი და პასუხსაც იღებს: **მისი გზები გამოუცნობია**. . .

მამ სასწაული რომელზედაც ჩვენ ვეფიქრობდით არ მოხდა და მწარე სინამდვილე უფულო და მწარე ბედისწერას ვეზიარებ. ახლა ვიკითხოთ: რატომ არის, რომ დღეს ჩვენი სული ასე აფორიაქებულა? პასუხს ამაზე იძლევა განსვენებულის დიდათ შინაარსიანი ცხოვრება, საზოგადოების სამსახურისთვის მთლიანად მიძღ

ვნილი. ამ ცხოვრებიდან ჩვენ აქ ერთ მომენტზე შევიერთდებით: ეს არის მეტად მნიშვნელოვანი თარიღი ჩვენს ერის ახლო წარსულიდან. **1917 წლის ნოემბერი**. ეროვნული ყრილობა, რომელზედაც წარმოდგენილი ქართველი ერის ყველა ფენების, ასე ვთქვათ, „ელიტა“ შეიკრიბა თბილისში, აი, აქ მონაწილეობა შორის, მამასთან ერთად, **12 წლის** ჰაბუკი ლევანიც აღმოჩნდება, სწორედ აქ პირველად საქართველოს თავისუფლების და სუვერენობის ზარი ჩამორეკავს, ძალიან ხშირად მოიგონებდა ჩემთან ამ დღეს განსვენებული... ამ დღემ გაავლო, ვფიქრობ მე, წარუშლელი კვალი მის ცხოვრებაში, სწორედ აქ ჰქონდა ადგილი ეროვნულ ემბაზში მონათვლას. მისში გაღვიძებული ღრმა ინსტიქტი შემდეგში მტკიცე და ურყევ ეროვნულ შეგნებად იქცევა. — ბრწყინვალე სამიწელი საქართველოს თავისუფლების და აღორძინების პერსპექტივისა, ლევენისათვის გზის მაჩვენებელი ვარსკლავი გახდება.

დროშა ტყეობაში მყოფ ერის და ადამიანის თავისუფლებისა ლევან სიკვდილის სარეცელად ხელთ მაგრად ეპყრო და მს. თავდობის გამსაზღვრებელ; ის იყო მისი ცხოვრების „რეზონანსი“ და ასე ვთქვათ, ერთადერთი „ტიტრი“, რომელიც სხვას ყველას ფარავდა. ამის ექვემდებარებოდა ამ ადამიანის დაუღალავ და შეუჩერებელი აქტივობა ქართულ ემიგრაციის ცხოვრების ყოველ დარგში; იყო ეს სულიერი თუ მატერიალური ხასიათისა; იყო ეს ეკლესია, თუ მრავალი საზოგადოებრივ - კულტურული და სოციალურ - პოლიტიკური მანიფესტაცია, — ყოველივე ეს, საბოლოო ანგარიშში მიმართული იქნება ერთ და იმავე მიზნისკენ, რომელიც 12 წლის ქაბუჯში ჩაისახა.

წუთისოფელს ლევანი უდროოდ ეთხოვება და დროშას, რომელსაც ის ასეთი სიყვარულით ატარებდა, გადასცემს, გადაულოცავს თავის საყვარელ შვილებს; სალომეს და ოთარს. ესენი კი, ჩვენი ღრმა რწმენით,

ვიპოზო ნოზაძის სიტყვა

ოთხი ათასი წლის წინად ცხოვრობდა ბაბილონ-სუმერში ერთი პოეტი, რომლის ლექსის ნაწყვეტი დარჩენილია ვა-მომწვარი თიხის ნატეხზე. პოეტი მიმართავს ღმერთებს და მათ მწარედ უსაყვედურებს — დაახლოვებით ასე: ღმერთებო! თქვენ არა ხართ მართალი!

თქვენ შექმენით ადამიანი და მას დაუწესეთ სწეულე-ბანი, თქვენ კი მარად ჯანმთელი ბრძანდებით! თქვენ შექმენით უსამართლობა ამ ქვეყანაზე, თქვენთვის კი სამართლიანობა აღიარეთ. თქვენ მიირჩიეთ ტყბილ საზრდოს, ჩვენ კი შიმშილში ცხოვრობთ, თქვენ მოვ-ფანიჭეთ სიციცხლე, მაგრამ დაგვიდგინეთ სიკვდილი, თქვენი კი უყვადენი ბრძანდებით. სად არის ღმერთებო, სამართლიანობა თქვენი?

ასეთივე საყვედურით უნდა მივმართო ღმერთს. რატომ, რისთვის მოგეტაცა უღმობოდმა სიკვდილმა, საყვარელი ლევანი? ჩვენი ლევანი მოქმედი, ენერგიული, მებრძოლი საქართველოს თავისუფლებისთვის.

რატომ დააოხლა მან მისი მშვენიერი ცოლშვილი? რად დააოხლა მან ქართულ ეკლესიაზე ამაგდარობა?

მიხეილ ქავთარაძის სიტყვა

საქართველოს ფარგლებს გარეთ წარმოებულმა ქართულმა მოქმედებამ საშინელი და აუნაზღაურებელი დანაკლისი განიცადა. დაკვაჩოეთ ლევან ზურაბიშვილი — ეს უბედურება იმდენად თავზარდამცემია, რამდენად დიდი იყო ის ადგილი რომელიც განსვენებულმა თავისი ნიჭით, ცოდნით, უნართი, მონღომებით და თავდადებით. უცხოეთში მყოფ ქართველთა შორის დაიჭირა.

მისი საქმე გაგრძელდება, რადგან უნდა გაგრძელდეს, მაგრამ სინამდვილასკი პირდაპირ უნდა შევხედოთ. ჩვენი საქმის ერთი უპირველესი ბურჯი წაგვექცა, რადგან დაეკარგეთ კაცი რომელზე, სამართლიანად, უდიდეს იმედს ვამყარებდით. და ვაი რომ მისი ხარისხის მქონე შეეცე-

ახალ თაობებთან ერთად აქაც და იქაც, ქართულ მიწაზე განსაკუთრებით, 26 მაისის გზას ერთგულად ემსახურებინა. — ამის თავდები იქნება ჩვენი კარგი და საყვარელი ზეინაბი, რომელმაც დაამტკიცა, რომ ის მატარებელია ქართველი ქალის საუკეთესო ტრადიციების. მისი თავდადება და თავგანწირვა, უხვად გამოვლინებული უკანასკნელად. ამავე მოწმობის და საგნისთვის ადასტურებს, — ამაო იქნებოდა გულდათუთქულ ოჯახს ნუგუმის სიტყვა ეუთხზათ, ვინაიდან ასეთ შემთხვევისათვის სიტყვა უძლურია.

გულწრფელად ვუსურვებთ კი მათ დიდ მხნეობას და წარმატებას, მუდამ ეამს წარმატებას საყვარელ ლევანის მიერ თელილ გზაზე.

დასასრულ, მწვავე გულისტკივლით ვეთხოვებით ჩვენს ლევანს.

კეთილი იქნება ხსენება მისი ქართველის გულში!

რად დააოხლა მან ქართველობის ეროვნულ-პოლიტიკური ზელმდევანელობა? რატომ მიატოვებინა მას მრავალ საქმეზე ზრუნვა.

სად არის სამართალი, სად არის სამართლიანობა? და ასეთ უსამართლობაზე გოდებს მეთოხე ათასეულ წლებში, „გოლგამეზიანის“ ავტორი, როცა ამბობს —

— ღმერთებმა ოდეს შექმნეს კაცი, სიკვდილი დაუწესეს კაცს; სიციცხლე კი თავისთვის დანიარჩუნესო და დასაბამიდან დაწესებულმა ამ კანონმა — სიკვდილმა — იმსხვრებლა ჩვენი ლევანი და დაგეტოვა ობლად, შეწუხებულ და შეძრწუნებულნი.

ჩვენ რა ვქმნათ?

ჩვენ ვგლოვობთ მას და თავს იმით ვინუგეშებთ, რომ ეს სიკვდილი ყველას მოელის და არც პირველი და არც უკანასკნელი იქნება ვინმე, ხოლო ბედნიერი არის მხოლოდ იგი, ვინც ამ სოფლად სიყვარული და კარგი სახელი დატოვა ოჯახის და საზოგადოების გულში და არ მიეცემა დავიწყების უფსკრულს არა მარტო ჩვენს ხანაში, არამედ საუკუნოებში, მარადიანობაში.

კურთხეულად არს სახელი შენი.

ლელი იქნებ ვერასოდეს ვიპოვნით.

ყოველი ადამიანი რომელიც ამ სოფელს განზორობდა, ჩვენი რელიგიური რწმენის მიხედვით, ღმრთის სამსჯავროს წინაშე უნდა წარდგეს. ჩვენ გარდაცვალებულის მეგობრებს და მასმჯავროში არაფერი გვეკითხება, მხოლოდ წესია რომ მიცვალებულის სულისათვის უნდა ვილოცოთ. თუმცა ყველამ უწყის რომ ლევანი ღმრთისმოსავი კაცი იყო. ისიც ნუ დავგავიწყებება, რომ ამ ქვეყნად უცოდველი არავინ არის, მაგრამ რამდენად ჩვენ ლევანს ვიცნობდით, ვიცი რომ იგი უფლის წინაშე პირნათლად წარსდგება.

მაგრამ ყოველი კაცი გარდაცვალების შემდეგ, მისი განვლილი სიცოცხლის განმავლობაში ნამოქმედარით, აქ დარჩენილია სინდისის სამსჯავროს წინაშე სდგას, და ჩვენი შეგნება, ჩვენდა უნებურად, განსვენებულის აქაურ ნამოქმედარს სისწორზე სდგბს.

ჩვენ დღეს მიწას ვაბარებთ კაცს, რომლის მთელი ცხოვრება ნამდვილი წასაბამი მავალითია, იმიტომ რომ მან, აღამიანურ დივალს, როგორც მას სწამდა, მისი სიცოცხლე, მრთელი მისი არსება, ყოველგვარი რეზერვის გარეშე, ურყევი ნებითა და თავდაუზოგავი გამეტებით მთლიანად შესწირა.

მის სურდა ყოფილიყო და იყო კარგი ქართველი. ხოლო კარგი ქართველობა, მის შეგნებაში, საქართველოს სამსახურს წარმოადგენდა და იგიც, ყრმობის პასაკიდან სიყვდილამდე, თავის ქვეყანას ემსახურა.

მის სურდა ყოფილიყო ქართული ოჯახის მამა და ეს ოჯახი მან შექმნა, იგი ამ ოჯახს, თავის მუღულე ზეინამთან ერთად. სასახლოდ გაუძღვა და რა შედეგსაც მიღწეა ამას ამოწმებს, ის სიყვარული და სიმაყვე რომელსაც ჩვენ, მისი შვილების შემხედანეი განვიცდით.

ვინც ლევან ზურაბიშვილის ცხოვრებას დააკვირდება არ შეიძლება განცივრება არ გამოიწვიოს იმ ფაქტმა, რომ ფიზიკურად არც ისე მავარმა კაცმა, მისი სიცოცხლის განმავლობაში, თავის თავში ენერჯის იმდენი მარაგი აღმოაჩინა და დახარჯა, რამდენსაც ხშირად, რამდენიმე კაცი შეერთებულად ვერ გამოიჩენს და ვერ დახარჯავს — ის მოვლენა აიხსნება ერთი იმით რომ ამ კაცში, გარედან შეუმჩნევლად, უმარტივო რეზერვა ყოფილა დაბუდებული და მეორე — იმით, რომ მან მრთელი მისი შესაძლებლობა და უნარი, ყველაფერი რაც კი მას ღმრთისაგან მოცემული ჰქონდა, დაუზოგავად და გულუხვი აღტკინებით, საზოგადო საქმეს შეაღია.

ქართული აფორიზმი ამბობს: „კაცი მაშინ ხარ საქებად თუ ეს წესი წესად დარგე, ყოველ დღე შენს თავსა ჰკითხება: ამა მე დღეს ვის რა ვარგე?“ ლევან ზურაბიშვილმა ეს წესი მთელ მის სიცოცხლის განმავლობაზე გაავრცელა და ამ პრინციპის ერთფულეებაში დალია სული.

ჩვენ ყველანი ჩვენი ქვეყნის სამსახურში ვიმყოფებით და ზოგი მეტად, ზოგი ნაკლებად, ამ საქმეს ვემსახურებ-

ბით. ზოგმა ჩვენმა თანამემამულემ იქნებ ლევანზე უფრო თვალსაჩინო ან უფრო დიდი როლი ითამაშა, მაგრამ მხელია მოინახოს ისეთი მოღვაწე, რომელსაც თავისი ტენციალური შესაძლებლობა ასე ინტეგრალურად ქვეყნის სამსახურის დივისიონის შეეწიროს, როგორც ლევან ზურაბიშვილმა მოიმოქმედა.

აი ამაში მდგომარეობს ამ ჩვეულებრივ მოკვდავის არჩევულებრივობა. ვადაუქარებულად შეიძლება ითქვას: ჩვენ ქვეყანას რომ მასავით თავდადებული შვილები მეტი ყოლიდა, ჩვენი ქვეყნის ბედი სხვაგვარად წარიმართებოდა.

აი მოკლე დახასიათება იმ კაცისა ვისაც ჩვენ დღეს ვემშვიდობებით. მე თავს ვიკავებ თქვენ დაწვრილებით მოვითხოვთ მისი საზოგადოებრივი მოღვაწეობა, შრომით, გარჯით და დაუღალავი მოქმედებით სავსე იყო მისი სიცოცხლე. პატიოსნად და ღვაწლმოხილად გეტოვებს იგი ჩვენ. უზომოდ დიდია ის ვალი რომელიც ჩვენ მისგან დაგვედო.

მე მხოლოდ თავს ნებას ვაძლევ, ყველა აქ მყოფებთან ერთად, ხოლო კერძოდ ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიის სახელით სამძიმარით მიემართო მის დამწუხრებულ ოჯახს და ვუთხრა რომ ჩვენ ყველანი მათ მწუხარებას ვიზიარებთ და ღრმად განვიცდით.

აწ მშვიდით განისვენე ძვირფასო ლევან. შენი ძეგლი და მსოგონარი შენივე ნამოქმედარი და ნაღვაწია, რომლითაც, შენმეორე ამ ქვეყნად განვლილი გზა ესოდენ საესეა.

შენ ამ სოფლიდან ისე მიღიხარ რომ ვალზე მეტი მოგიხბია, რადგან შესაძლებელზე მეტი ვაიღე.

როგორც ბევრ სხვას, არც შენ გედირსა შენთა წინაპართ საფლავებს შორის ქართულ მიწას რომ მიზარებოდი. მაგრამ აღამიანი ცხოვლისაგან იმითაც განირჩევა, რომ მისი ფასი და ღირსება, ხორცი კი არა სულია და შენს სულს აქ რა გააჩერებს ოდეს თვით შენს სიცოცხლეშიაც შენი სული, გული, ფეხი და გონება იმ ქვეყნისაკენ მიჰქროდა, სადაც შენს წინაპრებს უტხოვრიათ, რომელსაც ძველად კოლხეთი და ივერია ერქვა, ხოლო დღეს საქართველო ჰქვია.

საუკუნო იყოს ხსენება შენი!

ბიოგრაფი ზივიანის სიბჰვა

გლოვით შემოფარდულ ლევილის ძმათა სასაფლაოს ვაბარებთ უტყობთში ვადმოხიზნულ ქართველთა დიდ მსახურს და დიდ მოამაგეს ლევან ზურაბიშვილს. სამყვრ დროშაში გახვეული და ცივ საკაცეში ჩაფიორებული მისი სხეული გვაავლებს:

მთლიანობას, გამძლეობას და დაუნდობელ ბრძოლას ჩვენი ქვეყნის დამპყრობელთა წინააღმდეგ.

ძვირფასო ლევან, შენ არ იყავი მხოლოდ სტუდენტთა საზოგადოების ღირსეული წევრი და ხელმძღვანელი.

შენ არ იყავი მხოლოდ პარიზის წმიდა ნინოს სახელობის ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის ფასდაუღლებელი მსახური.

შენ არ იყავი მხოლოდ ამა თუ იმ პოლიტიკური ჯგუფის ხელმძღვანელი.

შენ არ იყავი მხოლოდ საფრანგეთში მცხოვრებ ქართველთა სათვისტომოს თავკაცი.

შენ ბრძანდებოდი უფრო სრული, უფრო მთლიანი...

შენ ერთმა, მხოლოდ ერთმა შორეთში გადმოიხიზნულ ქართველთა სამსახური და პატრონობა გაითვისაღე.

შენი არადღებების გზები ყოველ წლიურად სხვა და სხვა ქვეყნებისაკენ მიიმართებოდენ. მჭვიდმეტე საუკუნინიდან შახაბაზის მიერ სპარსეთს გადასახლებულ ქართველთა შთამომავლობას, ფერეიდანში თუ ვაშლოვანში აცნობდი საქართველოს დღევანდელ მდგომარეობას და უძლიერებდი ქართული მიწის სიყვარულს. იგივე სიყვარულით და სიკეთით მიგმზავრებოდი ამერიკაში, ინგლისში, იტალიაში, ოსმალეთში, გერმანიაში და სხვათა ქვეყნებში.

ძვირფასო ლევან, შენ იმ ქართველთა თაობას ეკუთვნობდი. რომლებმაც ვერ იგემეს ოცდაექვსი მაისის სხივების მშობლიური სითბო და ვალგადახდილნი, გულვაჟხარელი გავიდნენ ამა ქვეყნიდან:

- არცერთი თაობას არ უნახავს
- ამდენი ბრძოლა,
- არცერთი თაობას არ უნახავს
- ამდენი ქროლვა,
- მამული - დედა,
- მამული - კენესა, გზები განვლილი
- ნაწერი სისხლით,
- განა სისხლით?.. ბრძოლით და ცრემლით
- ყოველ ტკივილზე მძიმე და ძნელი.
- დედაო ლეთისა! გადმოხედე
- უტხო მიწაში
- გადამარხულ ქართლოსის სხივებს,
- დღეს შენ გაბარებთ

ლტოლელითა თავკაცს, ჩვენი ბრძოლების
 გზაშუქვსვეტ სიღარბაისღეს.
 აჰა... მოვართვით
 დაუღლეი კარღეს მსახური,
 ცივ საცაქეში
 საინოებით გამოსახული,
 მიეც კორიხევა მარად შენს მსახურს;
 გადმოიხიზნულთა მოამავეს,
 გონებით მაღალს,
 მტრის წინაშედაც პირდაპირს,
 მართალს,
 ვისაც ქვეყნისთვის არ ჰქონდა დაღლა.
 გემშვიდობები
 მეგობარო — გულგანუყვრო,
 გაეღის ღრო და
 მიეც შენსავით უტხო საფლავის
 კარებს შევაღებ.
 აი მცირედი სუსტი ლექსისი
 ნაჯახირალი,
 რომელმა ვერ თქვა
 შენი სიკვილით
 გული ჩემი როგორ დადაღე.

მიემწუხრები ჩვენს ძვირფას ზენიანს, შენს ერთგულ თანამშრომელს და მეუღლეს, მეუღლეს ამ სიტყვის მაღალი, ეროვნული გაგებით. შენს მშვენიერ ქალ-ვაჟს სალომეს და ოთარს.

ღმერთმა უხვად გარგუნა გული, გრძნობა, გონება, დიდ მამების საქმეთა ქვეყნად განმეორება.

განიმეორე, ვადადი და მოთავსდი იმ ქართველთა შორის, რომელთაც საქართველო საუკუნიდან - საუკუნემდე იხსენიებს და არ ივიწყებს.

სამძიმრის წერილები და დეპეშები

ჩ ე მ ი გ ო დ ე ბ ა .

როგორც ქართული ქრისტიანული კოლეჯების სული-ერმა პასუხისმგებელმა, მეც მიინდა ჩემი მცირედი წვლალი მოვიტანო საფრანგეთში მცხოვრებ ქართველთა საყვარელი თავმჯდომარის ხსოვნისათვის.

თავდაპირველად, ლევან ზურაბიშვილი პირადად იყო შეგნებული და ერთგული მორწმუნე. ის აქტიურ მონაწილეობას ღებულობდა ეკლესიის საქმიანობაში, იყო საზოგადო მოღვაწე, როგორც ოჯახური ტრადიციით ისე პირადი მიდრეკილებით, მან საჯაროდ გამოთქვა თავისი რწმენა.

ლევან ზურაბიშვილი იყო ერთი იმათგანი, ვინც საფუძველი ჩაუყარა პარიზში, 1929 წელს, ჩვენს წმინდა ნინოს სამრევლოს. ასევე, მან თავისი ანაგით, ენერგიით და ორგანიზატორული ნიჭით, გამოიწვია და უხელმძღვანელა ქართველ ემიგრანტთა არაჩვეულებრივ გულუხვობას, რათა შექმნილიყო მუდმივი საკუთარი საკულტო ადგილი. და ბოლომდე მიიყვანა მისი შინაგანი მოწოდების საქმე, რომელიც სამართლიანად იწვევს საყოველთაო აღზრთოვანებას.

საჭიროა აგრეთვე ვიცოდეთ: ეროვნული და ქრისტიანული თავდადება ლევან ზურაბიშვილის ძვირი დაუჯდა,

როგორც პირადი სამსახურის ისე საკუთარი ჯანმთელ-ობის მხრივ. მართალია ერთ მეტად დიდმნიშვნელოვან ავტო-მანქანების მშენებელ დაწესებულებაში მან მიაღწია მმართველის მაღალ თანამდებობამდე, მაგრამ იმის გამო, რომ ის „უსამშობლო“ იყო ოფიციალურად, ხელს უშლიდა მის კიდევ უფრო აღმასვლას. ამავე მიზეზით მას არ შეეძლო საფრანგეთში, სახელმწიფოს მაღალი მოხელე გამხდარიყო, მაშინ როდესაც ის თავისი ინტელექტუალური მომზადებით, შრომის დიდი უნარით და განების გამჭვირახობით და თაოსნობით, ამისათვის იყო მოწოდებული.

ჩვენი, — პოლიტიკურ დევილითა—მოვლა - პატრო-ნობა მას ართმევდა ძალიან ბევრ დროს, რომელსაც ის აკლებდა ნაწილობრივად თავის სამსახურს, მაგრამ უმთავრესად, თავის დასვენებას და ვართობის დროს, რაც აუცილებლად საჭიროა ყველა ადამიანისათვის და განსაკუთრებით მასავეთ დიდი მომუშავესათვის. მე მოწამე ვარ პირადად, თუ რა დიდი ენერჯია მან დახარჯა ეკლესიის ძველი ბინიდან წასვლასთან დაკავშირებით, სიმწე-ლეების დასაძლევად, აგრეთვე ახალი ბინის შესაძენად, რამაც მისი ჯანმთელობა ძლიერ დააზიანა და რამდენიმეთ სიცოცხლე შეუმოკლა.

როგორ შეიძლება ყველა ამისათვის მას არ ვეთაყვანოთ და მისი მაღლიერი არ ვიყო!.. მაგრამ ჩემი მაღლიერება განსაკუთრებით მის პიროვნებას ეკუთვნის; მისი უღრესად ადამიანური თვისებებისათვის, რომლებიც მისკენ ასე გვიზიდავდნენ. მეგობრობა, რომელიც მან ჩემთვის იწავა, არის ის საუფრესო, რომელსაც წმიდათ ვინაბავ, სხვა მრავალ ქართველებთან ერთად, აქაც და იქაც.

ჰუმანიტად, მისი საფლავი, ლევილის ეროვნულ სა-სახელაოზე, არის ძვირფასი ძეგლი საქართველოსთვის.

დეკანოზი ილია მელია.

პარიზის წმიდა ნინოს სახელობის ეკლესიის მოძღვარი.

ქართული საქმის ამაჯდარი.

სამშობლოს სიყვარულით შეპყრობილ ახალგაზრდას, რომელმაც უტხოვით მიიღო უმაღლესი, სპეციალური განათლება შექცელო ვაკეპოლოდა წყნარ, მშვიდ ცხოვრე-ბის გზას, მან აირჩია ქართული საქმისთვის მებრძოლთა ხვედრი და მთელი არსებით ჩადგა საქართველოს უფლე-ბის დამცველთა რიგებში. პოლიტიკურ-საზოგადოებრივ შრომაში, ყოველდღიურ საქმიანობაში იგი დაეაყკადა და სამოღვაწეო ასპარეზზე ღირსეული ხელმძღვანე-ლის ადგილი დაიკავა.

გაუტეტელი ნებისყოფით, ენერჯით და თავდადებით მან შესწლო გზა ვაკეაჟა უტხო წრეებში, იქ დაეყენებია ქართველი ერის მოთხოვნილებანი, გაეცნო მათთვის

ქართველი ერის მისწრაფება ეროვნული თავისუფლების აღსადგენად. აქ იგი იყო უკომპრომისო, მადგარი და შეუტყვეველი დამცველი საქართველოს უფლებების..

ქართული საზოგადოება მოწამეა რომ ლ. ზურაბიშვილი არ უშეგბდა არც ერთს შემთხვევას, სიტყვით, კალმით არ დაეცა ქართველის სახელი და ღირსება. სამშობლოს მტკიცე სიყვარულით, ლევანი ფხიზლად იდგა საქართვე-ლოს უფლების სადარაჯოზე, სადაც შეწყდა მისი გუ-ლის ძეგრა სამშობლოსათვის რომ სცემდა.

მრავალ წლის განმავლობაში, ქართული სათვისტომოს საქმეთა წარმოებაში, იგი იყო ყველასათვის მხარუნიველი, გულშემატკივარი და მყვესი.

. . . როცა ჩვენი ბედკრული, წამებული ქვეყნის ბრძო-ლის ისტორია დაიწერება, შიგ ლევანის შრომა და თავდა-დება უტხოვით ჩატარებული საპატიო ადგილს დაი-კერს..

პ. სარჯველაძე.

სამძიმარი „თავისუფლების ტრიბუნის“ რედაქციას.

საფრანგეთის ქართველთა ასოციაციის თავმჯდომარის, ლევან ზურაბიშვილის უდროოდ გარდაცვალებამ დი-დოდ დააწუხრა აქ მცხოვრები ქართველები.

ქართველ ემიგრაციისათვის მისი დაკარგვა აუნაზღაუ-რებელი დანაკლისია. ისეთი უნაგარო თავდადებულ პი-როვნებას, როგორიც იყო აწ განსვენებულ ზურაბიშ-ვილი ჩვენს ემიგრანტულ ცხოვრებაში იშვიათია. ის ენერ-ჯიულად იბრძოდა პოლიტიკური ემიგრაციის სახელის და ღირსების შესანარჩუნებლად, დაუღალავად იღვწოდა ყოველი ემიგრანტის მიმე მდგომარეობის შესამუშუქებ-ლად; შესაძლებელ პირობებში ყველას დახმარების ხელს უწყვიდა. სადაც კი მიესვლებოდა საზოგადოებრივ მუ-შაობასთან ერთად, პოლიტიკურ მოღვაწეობისათვისაც გული ეჩრთდა და ქართველი ერის შეზახულ უფლებას შეუპოვრად და უკომპრომისოდ იცავდა. არც უტხოვლებ-ში ქართველი კულტურის პროპაგანდისათვის დროს და-კარგვა ენახებოდა და ხალისით ასრულებდა პოლიტიკურ მოღვაწეობის ყოველგვარ დახმებას, რაც საქართველოს ეროვნულ ინტერესებს სარგებლობას მოუტანდა. დაჩინე-ბით საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოების სა-შუალებას და გზებს იძიებდა, ანტიკომუნისტურ ორგანი-ზაციების ინტერნაციონალურ შეკრებებზე, სიტყვით და მოხსენებით ხშირად გამოდიოდა, სადაც დამპყრობელ საბ. რუსეთის მახინჯ ეროვნულ პოლიტიკას შემართებით და გაბედულად აკრიტიკებდა. დაუზოგველად ამხელდა კო-მუნისტური რეჟიმის ერის დამთრუნველ, გამარუსებელ და კოლონიალურ რეციდის.

ლ. ზურაბიშვილი. ქართულ და უცხოურ პრესაში, აქტიურად საკითხებზე ხშირად კარგ წერილებს ათავსებდა. მან ადრევე შეადგინა ვრცელი ბიბლიოგრაფია, რაც კი საქართველოს შესახებ სხვადასხვა ბუნებურ და-წერილა, — წიგნი ფრანგულ ენაზე დაიბეჭდა, რომ დაინტერესებული უცხოელები საქართველოს ისტორიას და ლიტერატურას ადვილად გასცნობოდნენ; სციმდა ყველ-წლიურ ბიულეტენს ემგზავრის ცხოვრებასა და საქმიანობას; მიმოწერა ჰქონდა მთელ მსოფლიოში გაფანტულ ქართველ ემიგრანტებთან და რამდენადაც კი შეეძლო მათ ბუნებრივ დაუზარებლად ზრუნავდა. იყო ერთი ინი-ციატორთაგანი ვაზ. „თავისუფლების ტრიბუნა“-ს და-მარსებელი და რედაქტორი.

სამწუხაროდ, ამავე გაზეთს, ვასულ წელს, მოულოდ-ნელად გამოეცალა კიდევ ერთი რედაქტორი — მიხეილ გრიგოლია, რომლის სიკვდილმა ყველა მისი ნაცნობ-მე-გობარი ძლიერ დააღონა. ახლა მას მივმართა ლ. ზურაბიშ-ვილი. ასეთი მათი ბედისწერის დამთხვევა უცნაური და სავალალოა და სავალდებულოც, ორთავენი ჯერ კიდევ სპირიტუალური იყვნენ ჩვენი ეროვნულ განმათავისუფლებელ ბრძოლისათვის. უღობველი სიკვდილი ასე არ სჯის!

გულწრფელად დანანანია, რომ ასეთი მებრძოლი პატ-რიოტი ამ წუთისათვის, ასე ნაადრევად განშორდა და თან წაიღო თავის სამშობლოს ახლანდელი უსამართლო ხვედრის მწუხარება და დარდი. უფრო სავალალოა, რომ ის ვერ მოესწრო თავისუფალ საქართველოს ხილვას, რაც მისი მუდმივი სასუქარი იყო.

საუკუნოდ იცვებს ამ კარგი ქართველის ხსენება! შთა-მომავლობა არასდროს დაივიწყებს ესოდენ მის კეთილ-შობილურ ამბავს.

ს. ჰირაკაძე.

— : —

ღრმად პატივცემული და ძვირფასო დოა ზეინაბ.

გთხოვთ მიიღოთ ჩემგან გულწრფელი თანაგრძნობა და სამძიმარი თქვენი ძვირფასი მეუღლის, ყველასათვის დაუფიწყარი ლევანის, გარდაცვალებით გამოწვეული, არავითარ სიტყვას არ შეუძლია ოდნე მინც დააცხროს, დააყუჩოს თქვენი და თქვენი ძვირფასი შვილების უსაზ-ღვრო ტანჯვა-მწუხარება, მაგრამ ერთი რამ იყოს თქვენ-თვის ერთგვარ სუგეზად; ეს ის, რომ არ არის არსად ერთი ქართველი ქალი, რომელიც მოწიწებით არ იხსენიებდეს მის სახელს და გულწრფელად არ დასტიროდეს დიდი ქართველი მამულიშვილის ასე უღრმოდ დაკარგვას.

ნიჭით, ცოდნით და ენერჯით აღსავსე, ნეტარხსენებუ-ლი ლევანი თეთი უცხოეთშიაც კი იყო სიმბოლო თავდა-დებული მებრძოლისა საყვარელი სამშობლოს სუვერენ-ობა-დამოუკიდებლობის აღსადგენად. მან პირნათლად

მოიხიდა თავისი ვალი ქართველი ერის წინაშე და მასი სახელი, როგორც სხემოსილი თავგანწირული მამულიშ-ვილისა დაიკავებს საპატიო ადგილს ქართველი ერის ეს-ტორია-მატიანეში.

სიკვდიანი გრძნობებით შეპყრობილი გეამბორები შო-რიდან და სიყვარულით დავკონი თქვენს მშვენიერ შვილებს.

საუკუნო იყოს ხსენება მისი!

მარად თქვენი გოგი ნაკაშიძე.

10 2 1975

— : —

დიდად პატივცემული და ძვირფასო ბატონო ზეინაბ,

... მიმძიმს და მიძნობდა ამ წერილის მოწერა. ვერ ვუთხრებდი იმ აზრს, რომ განგება ესე მკაცრად მოექცა ქართულ საქმეს და თქვენ, და ასე უსამართლოდ წაგ-ვართო უნაგარო პატრიოტი და უნაგარო პატიოსანი მოღ-ვაწე; ჩვენი ძვირფასი ლევანი.

შესისი თქვენი ტკივილი და თქვენი შეუღარებელი, უძვირფასესი დანაკარგი. თქვენ ტკივილებს იზიარებს და თანაგრძნობთ მთელი ქართველი ემიგრაცია. ჩვენს ემიგ-რაციაში არ იყვნენ ბევრი ისეთი პიროვნებაანი, რომ ესე, ერთხმად გამოეწვიათ მთელი ემიგრაციის გულისტკივი-ლი და მწუხარება.

სან-ფრანცისკოს ქართველებმა, ეს მწუხარე ამბავი, მკაცრ ტკივილთ იგრძნეს და ყველამ ერთხმად აღნიშნა, რომ ჩვენს რიგებში ვერაინი შეავსებს ამ დაანკლისს.

გთხოვთ მიიღოთ ჩემი გულწრფელი თანაგრძნობა. ვთხოვ უზუნაესს, რომ შეგიმსუბუქოთ თქვენი მწუხარება და თქვენ შვილებთან ერთად მოგკეთ განგებამ ძალა და საშუალება ლევანის იდეისთვის მოღვაწეობისა, რომ ამ საქმეში მოგკეთ თქვენ მწუხარების წყლულთა განკურ-ნება.

ულრმესი პატივისცემით ვ. ნანუაშვილი

სან-ფრანცისკო. 17 2 1975.

— : —

ფრიალ პატივცემული ქალბატონო ზეინაბ,

დიდ ბრიტანეთში მცხოვრებ ქართველთათვის დიდი თავ-ზარდამცემი ამბავი არის თქვენი ფრიალ ღირსეული და პატივცემული მეუღლის დაკარგვა. მისი გარდაცვალება დიდი დანაკლისია ქართული საქმისთვის. თვითიული ჩვენგანი მთლიანად ვიზიარებთ თქვენს უზომო დარდს და მწუხარებას.

ქართულ სათვისტომოს თავმჯდომარე:

გ. ჯავახიშვილი.

მდივანი: ე. ფაშალიშვილი

ლონდონი. 12 2 1975

ძვირფასო ბატონო გოგი,

დამერწმუნებით რა თავზარდამცემი იყო ცნობა ლევან ზურაბიშვილის გარდაცვალებისა ჩვენთვის, ვისაც ბედნიერება გვექონდა მასთან პირადი ნაცნობობისა, ურთიერთობისა, საერთო საქმიანობისა. კუშმარიტად, ქართველობამ უცხოეთში დაკარგა ერთერთი დიდი და სახელოვანი მეთაური, ხელმძღვანელი, თავდადებული და ღვაწლმოსილი პიროვნება.

მცირე ნაშთს პოლიტიკურ მებრძოლ ემიგრაციისას, რომელიც ჯერ კიდევ ბრძოლის ველზეა, ლევან ზურაბიშვილის გარდაცვალებით შემოერღვა მტკიცე ბურჯი, რომელიც ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ამარაგებდა დიად ეროვნულ საქმეს და იყო მტრისაგან შეუველი და აუღებელი. მაგრამ დავგრჩა მისი სულიერი, ხელუქმნელი ბურჯი, რომელიც ცოცხლად შთენილებმა მისმა თანამებრძოლებმა — აგრეთვე შეუველი და აუღებელი მტრისაგან უნდა გავცანოთ .

პირადად თქვენ, მის უახლოეს მეგობარს და თანამებრძოლს — რომელიც თითქოს ცალუღელად დარჩით — თქვენთან ერთად „თავისუფლების ტრიბუნას“, მის თანამშრომლებს და მოჭირანხლეთ გიცხადებთ უღრმეს თანაგრძნობას და ეზიარებთ ვანუზომეღ მწუხარებას, აუნაზღაურებელი დანაკლისისათვის ლევან ივანეს-ძე ზურაბიშვილის გარდაცვალების გამო.

ერთერთი საუკეთესო გვირგვინი მისი ხსოვნისა იქნება „თავისუფლების ტრიბუნის“ არსებობის ვაგრძელება!

პატივისცემით გივი კობახიძე.

12 2 75. ვაშინგტონი.

— : —

პატივცემული ქალბატონო ზეინაბ,

მიიღეთ ჩემგან უღრმესი და გულწრფელი თანაგრძნობა ამ უბედურებაში; ერთადერთი ნუგეში ისაა, რომ ლევანმა დიდის შეგნებითა და შთაგონებით შეასრულა თავისი მოვალეობა თავისი ოჯახის და ამით თქვენს წინაშე და ამასთანვე ქართული საზოგადოების, საქართველოს წინაშე!.. ეს კი დიდი კვალია, რომელიც ლევანმა დატოვა აქ. მაგრამ ის ხარვეზი, რომელიც მან დატოვა თქვენს ოჯახსა და ქართულ საზოგადოებაში შეუფსევნელი დარჩება, ვინაიდან ლევანისავეთ შეემკობილი ადამიანი, სამწუხაროდ, ცოტაა ამ ქვეყანაზე. ამდენად კიდევ უფრო ვიგრძნობთ ჩვენ მის არ ყოფნას ჩვენს შორის. საუკუნო იყოს ხსენება მისი!..

თქვენი კარლო ინასარიძე.

მოუნხენი. 11 2 1975.

— მწარე ამბავის მომტანელი წერილი მივიღეთ, რომაც დიდ მწუხარებაში ჩავყარდით. დარწმუნდით, ჩვენც ლევან ზურაბიშვილი არა მარტო მაღალ ქართველებში, არამედ აქაურ ქართველებშიც დაუვიწყარია. დრო დადგება: საქართველოშიც დაუვიწყარი იქნება. ღმერთმა ეს დრო მალე გვაღიროს!

აჰმე მელაშვილი.

ბურსა. თურქეთი. 15. 2. 1975.

— : —

დიადი პატივცემული ქალბატონო ზეინაბ, ქალბატონო სალომე და ბატონო ოთარ! მიიღეთ უღრმესი და გულთაღი თანაგრძნობა, ჩვენი ლევანის გარდაცვალების გამო. თქვენ დაჰკარგეთ მეუღლე და მზრუნავი მამა, ქართველებმა კი ადამიანი, რომლის სახელი იყო სიმბოლოა: სამშობლოსადმი სიყვარულის, მისი დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის, და მისი სუვერენობის აღდგენის.

ამ მძიმე დანაკლისმა, მოგაკლო ყველასათვის საყვარელი ადამიანი და ერის თავისუფლებისათვის თავდადებული პატრიოტი, მებრძოლი, დიდი პირადი მორალის და ენულებიის ქართველი.

ქართველთა სათვისტომო გერმანიაში.

უღრმესი პატივისცემით გ. ვეფხვაძე.

— : —

ძვირფასო მეგობარო გიორგი,

მინდა ჩემი უღრმესი სამძიარი და მწუხარება გიძლენთ ჩვენი უძვირფასესი ლევანის დაკარგვის გამო.

მას იმდენი ღვაწლი მიუძღვის ქართული კოლონიის წევრთა წინაშე, რომ მისი სახელი უკვდავი დარჩება ყოველი ქართველის წინაშე.

თქვენ პირადად და „თავისუფლების ტრიბუნას“ სარედაქციო წევრებს: არ დამივიწყოთ თუ რამეც აპირებთ (ან ძეგლს, ან სხვა რამეს, რაც ხარჯს მოითხოვს) და რამდენსაც შეგიძლებთ მოგართმევთ.

უღრმესი პატივისცემით და საუკეთესო სურვილებით, თქვენი ერთგული მეგობარი ი. გოგოლაშვილი.

—

ძვირფასო ქალბატონო ზეინაბ,

ჩვენს ოჯახს თავზარი დასცა ყველასაგან პატივცემულ ლევანის დაკარგვამ. თქვენ დაკარგეთ საუკეთესო ოჯახის ღირსეული მამა, თითოულმა ჩვენგანმა კი დავკარგეთ ემოგრატიკოში კულტურულ-პოლიტიკური საქმიანობის სამავალითო მეთაური.

თქვენ, თქვენ შვილებს და ნათესაებს გთხოვთ მიიღოთ ჩვენი გულთაღი სამძიარი.

ღრმა პატივისცემით მირ. მელაშვილი

ძვირფასო ზეინაბ!

ვეთხოვლობ და არ მეჯერა, რომ ლევანმა ზურგი შეაქცია და სამუდომოდ განშორდა ამ უფთისოფელს. წარმოადგენილი მაქვს შენი და შენი საყვარელი შეილებს, სალომესა და ოთარის მწუხარება. მთელი ქართველი ემიგრაციის და განსაკუთრებით კი, მისი ამხანაგ-მეგობრებისათვის დიდი დანაწილისა ლევანის მათგან განშორება.

მიიღე ჩემგან და ჩემი ოჯახიდან გულწრფელი თანაგრძნობა, და ღმერთს ვთხოვო შენთვის მოეცეს ძალა შენზე დამტყდარი უბედურების დაძლევისათვის.

პატივისცემით დათაო ვაშაძე მეუღლით.

— : —

ძვირფასო ქალბატონო ზეინაბ,

დიდი მწუხარებით ვავიგეთ ლევანის გარდაცვალებას. თუმცა მისი მძიმე ავადმყოფობის ამბავი ვიცოდით, მაგრამ ასეთ უცდელურეს პირობებშია დაც ადამიანი საყვებით არ ნებდება და მაინც ვინახავდით იმედს.

მიიღეთ ყველა ჩვენებისაგან ჩვენი უღრმესი თანაგრძნობა და მწუხარების გაზიარება თქვენ და თქვენმა ჩვირფასმა შვილებმა, რომ ლევანის ღვაწლი და სხოვნა, მისი მომქმედი პიროვნება, მუდამ სამავალით და კეთილი მოსაგონარად დარჩეს ჩვენს შორის.

ღრმა პატივისცემით ირაკლი ოთხმეზური.

ბრიუსელი, 11. 2. 1975

— : —

ბატონო გიორგი,

დიდი მწუხარებით ვავიგეთ, აქაურმა ქართველებმა ლევან ზურაბიშვილის გარდაცვალება.

განსვენებული მთელი თავისი სიცოცხლის განმავლობაში ემსახურა, როგორც ქართულ ემიგრაციას, ისე საქართველოს განთავისუფლების საქმეს. ის იყო დიდი და დაუღალავი მებრძოლი პატრიოტი, როგორც სიტუაციით, ისე კალმით და ასევე საქმით. უნდა სიკვდილმა მოსტაცა ის ჩვენს რიგებს და მით აუნაზღაურებელი ზარალი მოგვაკენა.

ავადმყოფობამ ხელი შემიშალა დასაფლავებას დასწრებოდი, რომ მისთვის უკანასკნელი პატივი მეცა. ნება მომივითო შევეყურეთ თქვენს გლოვას და უღრმესი სამძიმარი მოვახსენო ლევან ზურაბიშვილის ძვირფას ოჯახს.

თქვენი ალიოშა გამაყრდიძი.

მონაელიე, საფრანგეთი

— : —

ქალბატონო ზეინაბ,

ვიზიარებ თქვენს მწუხარებას ძვილფას ლევანის გარდაცვალების გამო.

გ. კორძაძია, ჰამბურგი. 14. 2. 1975.

ჩემო საყვარელო და ძვირფასო: ზეინაბ, როტარ და

სალომე, როგორ უნდა გამოვთქვა თქვენი მწუხარების წინ ჩემი სულისკეთება! ჩემი ანდროს დაკარგვის შემდეგ არ მივგრძნია ასეთი დიდი მწუხარება. ყველა ჩვენ აქაურ ქართველებთან ერთად გვხვევით სიყვარულით, თქვენთან ვართ გულით და სულით.

წაივინდნე სამი საყვარელი ძმები ზურაბიშვილები: არჩილი, გიორგი და ლევანი.

თქვენი მუდამ, ელენე დეკანოზიშვილი.

აბონდანი 11. 2. 1975

— : —

დიდო პატივცემულო ქალბატონო ზეინაბ,

გიძლენით თქვენ და თქვენ შვილებს ჩვენს გულწრფელ სამძიმარს, ასე უღრმოდ თქვენი საყვარელი მეუღლის და მამის დაკარგვისათვის.

ძვირფასი ლევანის სიკვდილით, ჩვენ ქართულ ემიგრაციას დაგვაცლებდა დიდი მცოდნე ქართული საქმისა და ნამდვილი ქართველი პატრიოტი.

უფალი თქვენი დამხმარე იქნეს და მოგცეთ თქვენ და თქვენს შვილებს სიმარე და მშვიდობა.

გულთბალი საღამით თქვენი თინა, თამარა და დილი სიმონ გვეგლაშვილის ასულები.

ბრუნსბიტელ. (გერმანია). 26. 2. 1975.

ძვირფასო ქ. ზეინაბ,

შევიტყვე გულსაკლავი ამბავი ძვირფასი ლევანის გარდაცვალებისა. ამან ყველა დიდად დაგვაშურა. ვიცი, თქვენთვის და თქვენი შვილებისათვის, აუტანელია საყვარელი ქმრის და მამის უღრმოდ დაკარგვა. მერწმუნეთ, ასევე მწარედ იმოქმედა ჩვენზე; განსაკუთრებით მათზე, ვისთანაც განსვენებული წლობით თანამშრომლობდა და ყველგან ამქაღვენება თავის მალალ სულს, კეთილ გულს და ღრმა პატრიოტულ გრძნობას. . .

ძვირფასო ზეინაბ, ისლა დამრჩენია შევეყურეთ თქვენს მწუხარებას და გამოვიცხადო ჩემი გულწრფელი სამძიმარი თქვენ და თქვენს საყვარელ შვილებს.

თქვენ დაკარგეთ საყვარელი ქმარი და მამა და უცხოეთის ქართველობამ ერთი მისი საუკეთესო მოამაგე და მალახარისხიანი წყვილი! . .

საუკუნო იყოს ხსენება მისი!

მარად თქვენი ალ. მანველიშვილი.

3 მარტი 1975 წ.

— : —

ქალბატონო ზეინაბ!

რადიო „თავისუფლების“ რედაქცია ღრმა მწუხარებას გამოხატავს თქვენი ძვირფასი მეუღლის გარდაცვალები მუხნენი 12. 2. 1975.

ს ა ს ა ფ ლ ა ო ზ ე .

პატივცემული ქალბატონი ზეინაბ!

ვერ წარმოიდგენთ, რა რიგ იმოქმედა ჩემზე საწყალ ლევანის გარდაცვალებამ, მისი დანაკლის მართლაც რომ, მთელი ქართველი ემიგრანტებისათვის და ალბათ მთლად საქართველოსათვისაც დიდია. ბუნება უკუღმართი არის, ჩემი სიცოცხლე, — მეც მწარე ბედი მქონდა და ამ სიბერის დროს, ჩემი მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ, მთლად მომეშხამა სიცოცხლე.

ეხლაც და სიკვდილამდის შენახული მექნება საყოდავი ლევანის უკანასკნელი წერილი, სადაც თვით ვანწირული იმედთან და გამამხნეველად წერილს მწერდა, ჩემი მეუღლის დაკარგვის შემდეგ. ამიტომაც, ვიზიარებ თქვენს მწუხარებას და გეტყვით ერთ რამეს:

ის არ მომკვდარა ვინც მოკვდა და ერს შესწირა დღენია, მკვდარად ისა თვლიდა ვისაც აქ სახელი არ ღარჩენია.

ლევანის ხსოვნა უკვდავი დარჩება, და მის ღვაწლს ქართველები დაფასებენ მოწინააღმდეგეებით..

პატივისცემით **ელიზბარ მაყაშვილი.**

— : —

— თქვენს თავზე დატეხილ უბედურების ცნობის მიღებით თავზარდაცემული, გთხოვთ მიიღოთ ჩემგან და ჩემი ოჯახის წევრებისაგან გულითადი სამძიმარი. უღრმესი წუხილით ვუერთბებით თქვენს გლოვას და მიველი არსებით ვართ თქვენთან.

ირაკლი ბატონიშვილი.

მადრიდი. 11. 2. 1975.

ჩემო საუყვარელო, ჩემო ძვირფასო და კარგო ზეინაბ

მთელი ჩემი არსით, სუნთქვით და ფიქრით ვარ შენთან ამ დიდ უბედურებაში. მას შემდეგ რაც მამა დაკარგე არ ვამცდია ამგვარი დიდი წუხილი. ლევანის ნაადრევმა წასვლამ დააოხრა მისი სახლობა, ქართველების სათვისტომოც და ბევრი ჩვენი იმედები დაგვაკარგვინა

ომის შემდეგ ხანში, თავისი მძლავრი საქმიანობით, თავდადებული სამსახურით, ქართველთა მოღიანობის ღონიერი დაცვით, ძლიერი მტრის წინააღმდეგ, ლევანი იყო უბადლო მეთაური, რომელიც ფართოდ გაშლილი საქართველოს დროში უდრეკლად იდგა თავისუფლების და დამოუკიდებლობის საფუძვალზე.

ნეტავ ამის შეგნებამ ცოტათი მინც შევიმსუბუქეს ვაება და მწუხარება.

ვიცი ღარჩები მედგრად შენი მოვალეობის აღსრულებაში.

მინდა შენ შეიღებმა იცოდნენ რა მწარედ დაესტირი მათ მამას.

ღმერთმა გაგამაგროს!

მარად შენი ერთგული გ. ჯაყელი.

ნიუ-იორკი, 10. 2. 1975.

— : —

ქალბატონო ლევან ზურაბიშვილისა!

ნიუ-იორკიდან ახლად დაბრუნებულმა გავიგე დიდი და ნაკარგი ქართული კოლონიისა. გთხოვთ მიგულვით თქვენს ოჯახთან და ყველა თქვენთან ერთად, მთელი ჩემი გულით.

ამბასადორი ნიკოლოზ ჩხობუა. ლოზანა, 12. 2. 1975.

ძვირფასო ზეინაბ!

წარმოდგენილი მაქვს შენი მწუხარება. დიახაც რო ჩვენ დაეკარგეთ საუკეთესო ქართველი, მაგრამ ვინ გაექცევა ამ წუთისოფლის ბედს! ლევან ზურაბიშვილმა დასტოვა ბრწყინვალე კვალი მომავალ ახალგაზრდათა ემიგრაციისათვის, რომელიც დაუვეწყარო დარჩება თვითუღელ ქართველის გულში.

გთხოვ შენი ოჯახით მიიღო ჩემგან უღრმესი თანაგრძნობა.

პატივისცემით **ირაკლი ზალდასტანიშვილი.**

ბრაზილია, 20. 2 1975

— : —

ძვირფასო ქალბატონო.

მიიღეთ ჩემი გულწრფელი სამძიმარი. ძლიერ დამაღონა ახლო მეგობრის — **ლევან ზურაბიშვილის** გარდაცვალებამ. ის ეკუთვნოდა ერთერთ სახელოვან ქართულ ოჯახს და მისი დიდი გული მუდამ სცემდა წმიდა იდეალისათვის. თქვენთან ერთად დავსტირით ჩვენი სამშობლოს ღირსეულ შვილს.

თბილისი. 15. 2. 1975.

— **ამერიკის შ. შ-ის ქართული საზოგადოება დასტირის** დიდი ქართველი პატრიოტის და ლიდერის გარდაცვალებას. გთხოვთ მიიღოთ ჩვენი გულითადი თანაგრძნობა და სამძიმარი.

თავმჯდომარე **ელზა ცომაია.**

— თქვენთან ერთად ვართ უბედურებაში, ასე სასტიკად რომ თავს დავატყდათ.

ლევლის ქართული კერის სახელით ნამო.

ლევლი. 10. 2. 1975.

ლევან ზურაბიშვილის საპატივცემოდ

პარიზის წმიდა ნინოს ეკლესია, განუწყვეტლივ ღებულღობს შემოწირულობებს **ლევან ზურაბიშვილის** ხსოვნის საპატივცემოდ. ა.წ. 20 მარტს შემოწირულობათა ჯამი იყო 9,500 ფრ.

ღრმად პატივცემული ქალბატონო ზეინაბ!

ღრმა მწუხარებას გამოვსთქვამ დიდი ქართველის ქართული ეროვნული მეომრისათვის მებრძოლ მამულს ვილის დაკარგვის გამო და გიცხადებთ თანაგრძნობას მთელს თქვენს ძვირფასს ოჯახს.

ღრმა პატივისცემით **ილია კუჭუხიძე.**

მიუნხენი, 14 თებერვალი 1975.

— : —

— **ძვირფასო გიორგი**, გადაეცი ჩვენი გულისტკივილი **ლევან ზურაბიშვილის** ძვირფას ოჯახს.

ლალა და იტალია არველაძეები. რომი.

მ რ მ მ ც ი

ა.წ. 22 მარტს, შაბათს, საღამოს 7 საათზე, პარიზის წმიდა ნინოს ეკლესიაში, გარდაცვალებიდან 40 დღის შესრულებასთან დაკავშირებით გადახდილ იქნა **ლევან ზურაბიშვილის** პანაშვიდი. შემდეგ ოჯახმა ყველა დამსწრე მიიპატიო ხელის გახსნაზე.

პურობა გაიმართა პარიზში, ოჯახის ახლო მეგობრების ნინო და გაიოზ ბერეკაშვილების ბინაზე, რომელმაც გვიან შუალამედმდ გასტანა და რომლის დროსაც სამივე თობამ, ნაზი სიყვარულით და დიდი განცდებით მოაგონეს ძვირფასი **ლევანის** ღირსებანი და მისი უღვთო სიკვდილით გამოწვეული მწარე ტკივილები. დაბოლოს, ზეინაბს, სალომეს და ოთარს უსურვეს მათ თავს დატეხილ უბედურებაში დიდი მხნეობა და, მემკვიდრეობით მიღებული მიმე ტვირთის ღირსეულად ტარება.

ზეინაბ ზურაბიშვილისა შვილებით, **ოთარ** და **სალომი**, ყოველ მიღებულ სამძიმარზე პირადით პასუხის გაცემის საშუალებას მოკლებულნი, უღრმესი მადლობით მიმართავენ უმარავ თანამგრძნობელთ, რომელთაც მათ თავზე დატეხილ უბედურებით გამოწვეული მწუხარება გაიზიარეს.

რ ე ღ ა მ მ ი ნ ს ა ბ ა ნ

ეს ნომერი ეძღვნება **ლ. ზურაბიშვილის** ცხოვრებას და მისი გარდაცვალებით გამოწვეულ გლოვას. პირველი თითხმეტი გვერდი დათმობილი აქვს ქართულს, ხოლო 15-დან 28-მდე ფრანგულ ტექსტს. ზაგვი-

ერთი წერილი და ღებუმა იბეჭდება ინგლისურად და გერმანულად, როგორც ეს ხელნაწერებშია.
— მე-14 გვერდი ეთმობა განცხადებებს იმ ქართველების შესახებ, რომლებიც ემიგრაციამ დაპყარა ამ უკანასკნელ ხანს და რომელთა შესახებ ცნობებმა ჩვენამდე

მოაღწიეს. ბევრი მათგანის ცხოვრება სამავალითო იყო და თუ ვანგებაც იწებებს, მომავალში ვეცდებით მათ სხოვნას დამსახურებული პატივი ვცეთ. . . .

მიუხედავად ამ უკანასკნელ წლების დიდი ფიზიკური დანაკლისისა, ქართ. პოლიტიკური ემიგრაცია გულაუტეტულად ვანგებობს წინააღმდეგობას და ჩანს მისი მორალური გავლენა დღევანდელ მსოფლიოში არც ისე უგულვებელსაყოფია.

ლევან ზურაბიშვილის გარდაცვალებამ ქეშშირითად ეროვნული გლოვის ხასიათი მიიღო. ვარდა იმისა, რომ დასაფლავებას ურიცხვი საზოგადოება დაესწრო, ოჯახის და სხვათა სხელებზე მიღებული უამრავი სამძიმრის დეპეშები და წერილები. დიდათ ვწუხვართ, რომ ყველა მათგანის აქ გამოქვეყნების საშუალება არ გვაქვს.

თავის მხრივ, „თავისუფლების ტრიბუნა“ უღრმეს მადლობას მოახსენებს ყველას ვინც გულსტიკივლით განიცადა და გამოამყვანა, ჩვენი უპირველესი და უწარჩინებულესი რედაქტორ-თანამშრომლის, **ლევან ზურაბიშვილის** გარდაცვალება.

† მწუხარებით ვაუწყებთ საზოგადოებას:

ა/წ. 10 თებერვალს ხანგრძლივი ავადმყოფობის შემდეგ გარდაიცვალა ცნობილი საზოგადო მოღვაწე, ეროვნულ - დემოკრატიული პარტიის თვალსაჩინო წევრი; პარიზის ქართ. სათვისტომოს ყოფილი თავმჯდომარე; საფრანგეთში მცხოვრებ ქართ. ჟურნალისტთა და მწერართა კავშირის ყოფილი თავმჯდომარე; ჟურნალ „ივერია“-ს რედაქტორი, იმ.ი.ს.პ.პ.ტ.რ.ი.მ. 14 თებერვალს, მრავალრიცხოვანმა ქართველობამ დიდი სინანულით მიაცილა ლევილის ძმათა სასაფლაოზე.

+

ხანგრძლივი ავადმყოფობის შემდეგ, პარიზში გარდაიცვალა საფრანგეთის ჯარის გადამდგარი პოლკოვნიკი; კოჯორისა და ტაბახმელას ბრძოლების მამაც იუნკერთა ბათონიონის ჯარისკაცი; საფრანგეთში მცხოვრებ ქართველ ყოფილ მეზრძოლთა საზოგადოების თავმჯდომარე; კომანდორი საფრანგეთის საპატოო ლეგიონის, სამხედრო ჯვარს დაფინთ და სხვა. ნიკოლოზ (აშქაშრი) იმ.ი.ს.პ.მ.

დასაფლავებული იქნა 8 მარტს 1975 წელს ლევილის ძმათა სასაფლაოზე.

+

1974 წლის 23 აგვისტოს ქ. მონ-კლავ-ში (სიდნი, ავსტრალია) მძიმე ავადმყოფობის შემდეგ გარდაიცვალა ალექსანდრე (საშურა) კოსტაშვი.

1974 წლის 23 ნოემბერს, ქ. ბორნოში გარდაიცვალა და იქვე დასაფლავეს, სემპრინანე ჩხიძემ.

+

1974 წლის 21 დეკემბერს, ქ. ბელაჯ-ში (ზემო-ვიენის დეპარტამენტი, საფრანგეთი), გარდაიცვალა და იქვე იქნა დასაფლავებული ბიორგბი ტურნაშვილი.

+

ა/წ. 3 იანვარს, ქ. ბულანჯ-ში (მოხელის დეპარტ. საფრანგეთი) გარდაიცვალა და იქვე იქნა დასაფლავებული აზრასნიონ ხვიდელიანი.

+

ა/წ. 11 იანვარს, ქ. სან-ფრანცისკოში, (კალიფორნია, ა. შ. შ.) გარდაიცვალა მ-ნი ვანო მაჩაბელის მუღლელე შორაშბა მაჩაბლისა.

+

ა/წ. 25 იანვარს, პარიზში გარდაიცვალა მაღმანტინე კახიძე-ბრძოლა. დასაფლავებულია 30 იანვარს, სენტ-უანის სასაფლაოზე, სავარეულო სამარხში.

+

ა/წ. 25 იანვარს, კლერმონ - ფერანდიდან ლევილის ძმათა სასაფლაოზე გადმოსვენდა მიხეილ ბრიგოლერას ნეშტი.

+

ა/წ. 27 იანვარს, 89 წლის ასაკში გარდაიცვალა ცნობილი რევოლუციონერი და ჟურნალისტი; დამოუკიდებელ საქართოს წარმომადგენელი შვეიცარიაში, ხარმონე შავიშვილი. დასაფლავებულია სოფელ ლეკუნში, (ზემო სავუა, საფრანგეთი) 31 იანვარს.

+

ა/წ. 28 იანვარს, ლევილის ძმათა სასაფლაოს მიაბარეს ნინო ბერბაქაშვილისა.

+

ა/წ. 13 თებერვალს გარდაიცვალა და 18 თებერვალს დასაფლავებული იქნა ლევილის ძმათა სასაფლაოზე თამარა ერისთავი.

+

ა/წ 27 თებერვალს, ხანგრძლივი ავადმყოფობის შემდეგ პარიზში გარდაიცვალა დავით შორაშვილი. 5 მარტს დასაფლავებული იქნა ქ. მონმელიარში, (დუბის დეპარტამენტი, საფრანგეთი), მისი ცოლის გვერდით.

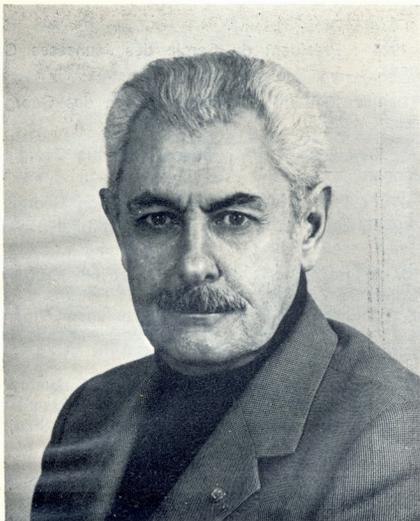
+

ა/წ. 27 თებერვალს, სან-ფრანცისკოში (ა. შ. შ.) ხანგრძლივი და მძიმე ავადმყოფობის შემდეგ, 57 წლის ასაკში, გარდაიცვალა სიმონ ნიკოლოზის ძე დავიანი.

+

ა/წ. 22 მარტს, ლევილის ძმათა სასაფლაოს მიაბარეს სერგო სემბისმეძაძე.

„თავისუფლების ტრიბუნა“ უღრმეს მწუხარების გამოხატულ სამძიმარს უცხადებს ყველა მათ კირისუფლებს და მწარედ გლოვობს მათ ლაქარგვას.

MORT DE LÉVAN ZOURABICHVILI

Lévan ZOURABICHVILI est décédé le 10 février 1975, après une longue et douloureuse maladie, à l'hôpital de Saint-Germain-en-Laye où sa courageuse épouse le veillait jour et nuit depuis plus d'un mois.

En accord avec les membres de la famille, le Comité Directeur de l'Association Géorgienne en France a organisé les obsèques de son Président.

Le jour même de sa disparition, la " Voix de l'Amérique " et " Radio-Liberté " ont diffusé la triste nouvelle, par la voix des ondes.

Le 12 février 1975, à 20 h. 15, un service funèbre à sa mémoire était célébré en l'Eglise Géorgienne Sainte-Nino, en présence d'une nombreuse assistance.

Le vendredi 14 février, sa dépouille mortelle recouverte du drapeau Géorgien, a été déposée dans le chœur de l'Eglise Sainte-Nino où le soir, à 19 h. 30, un office réunissait une assistance émue.

Les obsèques se sont déroulées le samedi 15 février. Monseigneur MELETIOS, Métropolitain de l'Eglise Orthodoxe en France, tint à marquer de sa présence la cérémonie religieuse au cours de laquelle il prononça une brève et touchante allocution, puis décerna au défunt la Croix du Patriarcat Ocuménique dont il était Dignitaire (Grand Référendaire). L'office était concélébré par le Révérend Père Elie MELIA, Archevêque de la paroisse Sainte-Nino.

Une garde d'honneur était montée auprès du Président disparu par le porte-drapeau des Anciens Combattants Alliés, par le Comte KINSKY ceint de la Croix de Chevalier de l'Ordre de Malte, et par le fidèle porte-drapeau des Anciens Combattants Géorgiens, Monsieur C. IMNAICHVILI.

La petite Eglise Sainte-Nino ne pouvait contenir la foule attristée qui s'était rassemblée et se massait devant l'entrée et dans la rue de la Rosière.

Parmi cette assistance, on remarquait les représentants des Peuples opprimés par l'Union Soviétique et des Nations captives de l'Est Européen — Arménie : M. Armick DJAMALIAN; Azerbaïdjan : M. TOPCHIBACHY; Bulgarie : MM. Tsenko BAREV et Vladimir SYMANIEC; M. T. MIEDKOFF, Rédacteur du Journal des " Cosaques Libres ", Président des Cosaques Nationalistes; Pologne : MM. Jan PAWLOWSKI, Jerzy JANKOWSKI, journaliste, et les Anciens Combattants Polonais représentés par M. KISLIAKOWSKI; Roumanie : M. A. CHICIN; Ukraine : Mme Slava STETSKO, Présidente de l'A.B.N., M. KOSYK, Rédacteur de " L'Est Européen ", Président du Comité Central des Organisations Ukrainiennes en France, et M. Edmund REHAK, Directeur du Bureau de l'Assemblée des Nations Captives d'Europe; ainsi que de nombreuses personnalités du monde administratif, politique, social et culturel de l'Occident, dont M. le Préfet BOUJARD, Vice-Président du Comité de la Méditerranée, au nom du Comité et de son Président le Préfet Roger GROMAND, le Général et Mme VANUXEM, M. Guy COUTANT de SAISSEVAL, Chevalier de l'Ordre de Saint-Lazare, M. Jean-Louis CARTIER, Membre de la Société des Auteurs et Compositeurs et du Syndicat des Journalistes et Ecrivains.

De l'église, le convoi s'est dirigé vers le village de Leuville-sur-Orge où se trouve le cimetière des Géorgiens en exil.

Là, le cercueil de Lévan ZOURABICHVILI a été porté jusqu'à sa dernière demeure par les jeunes Géorgiens. Le Révérend Père MELIA célébra un bref service religieux à l'issue duquel les éloges funèbres ont été prononcés, en français, par M. Victor HOMERIKI, Vice-Président de l'Association Géorgienne en France, Madame STETSKO, épouse de l'Ancien Premier Ministre de l'Ukraine Indépendante, représentante de l'A.B.N., le Lieutenant-Colonel MIGNOT, Président de la F.I.A.C.A., et M. Guia SARDJVELADZE, et en géorgien par le Dr Victor NOSADZE, Directeur de la Revue " Kavkassioni ", M. Noé TSINTSADZE, ancien Ministre de la Géorgie Indépendante, Président du Conseil National en exil, M. Michel KAVTARADZE, représentant du Parti National Démocrate Géorgien, et M. Georges KIPIANI, Président de l'Association des Journalistes et Hommes de Lettres Géorgiens en France.

Puis le corps du cher disparu a été descendu au tombeau au chant de l'Hymne National Géorgien.

Son corps a été enseveli et confié à la terre française, mais son souvenir et ses œuvres restent présents et continueront à vivre dans la mémoire des générations futures.

BIOGRAPHIE

Lévan ZOURABICHVILI est né le 19 juin 1906 à Tbilissi, Capitale de la Géorgie. Il était le fils cadet de Jean ZOURABICHVILI, Avocat, Publiciste et Homme politique Géorgien, et de Nino ZOURABICHVILI, Pédagogue et Publiciste (fille aînée de Nico NICOLADZE, célèbre Homme public et Publiciste Géorgien).

Lévan a commencé ses études au "Gymnase Classique" (Lycée) de Tbilissi. Il n'avait pas tout à fait 15 ans quand, en 1921, la Géorgie fut occupée par l'Armée Rouge de la Russie Soviétique. A la suite de cet événement, Jean ZOURABICHVILI émigre avec toute sa famille en Turquie, où Lévan devient élève du Collège Saint-Michel à Istanbul, tenu par les Frères des Ecoles Chrétiennes.

A partir de 1924, la famille ZOURABICHVILI s'installe à Paris et Lévan poursuit ses études au Collège Sainte-Barbe d'où il entre à l'Ecole Nationale Supérieure des Mines de Paris, en 1928.

Devenu Ingénieur Civil des Mines en 1931, il entre à la Société Ford-S.A.F.-Simca-Chrysler-France, où il a travaillé pendant 39 ans en tant que Cadre Supérieur, dont les 15 dernières années en qualité de Chef de Département. Il prit sa retraite en 1971. Il fut Membre Fondateur de l'Association Amicale des Anciens de Chrysler-France (Simca).

Il a joué un rôle important et a exercé de nombreuses activités au sein de la Communauté Géorgienne Réfugiée :

1928 : Président des Etudiants Géorgiens en France, 1928/1929 : Co-Fondateur avec le Prince I.M. DADECHKELIANI et M. J. KEMOULARIA de la Paroisse Géorgienne Orthodoxe en France, "Sainte-Nino", et Co-Fondateur avec MM. DADECHKELIANI, A. ZOURABICHVILI, P. DJAPARIDZE et C. JOUROULI, de la Confrérie Orthodoxe Géorgienne de "Sainte-Kéthévane".

(Elevé, de son vivant, à la Dignité de Grand Référendaire du Patriarcat Ocuménique, il reçut à titre posthume, la Croix du Millénaire du Mont-Athos, des mains de Monseigneur MELETIOS, Métropolitain de l'Eglise Orthodoxe en France.)

1930 : Secrétaire du Comité d'Aide aux Chômeurs Géorgiens,

1934 : Président du Cercle des Jeunes Géorgiens,

Depuis 1947 : Président de l'Union des Géorgiens Libres;

Il dirigeait le Centre National Politique Géorgien à l'Etranger;

Il a été élu Président de l'Association Géorgienne en France en 1949/1950, puis sans interruption depuis 1961.

A ce titre, il fut Co-Fondateur avec M. SOZONTIEV et l'Abbé GLAZBERG, de la Maison de Retraite d'Abondant (Fondation de l'International Refugee Organization), et était Vice-Président de la Fédération Internationale des Anciens Combattants Alliés.

Il prenait une part active dans d'innombrables réunions et Congrès internationaux. Il était présent partout où il était question de combattre le totalitarisme et l'impérialisme soviétiques.

Parallèlement, il exerçait une intense activité culturelle et journalistique :

En 1949, il publia une brochure sur la Géorgie, préfacée par Louis MARIN, de l'Institut;

Il était l'auteur de nombreux articles dans les Revues Géorgiennes et Etrangères;

Il éditait périodiquement le "Bulletin d'Information de l'Association Géorgienne en France";

Enfin, il était Membre de la Rédaction Collégiale du Journal "La Tribune de la Liberté".

Lévan ZOURABICHVILI a épousé Zéinab, fille de Mekhi KEDIA; de leur union sont nés un fils, Othar, puis une fille, Salomé.

Othar poursuit ses études de médecine à la Faculté de Paris.

Salomé, diplômée de l'Institut de Sciences Politiques de Paris et de l'Université de Columbia de New-York, a passé brillamment le concours des Affaires Etrangères en 1974. Reçue première de la promotion, elle a été nommée, en juin 1974, Troisième Secrétaire d'Ambassade à l'Ambassade de France à Rome.

SERMON

au nom du Père, et du Fils, et du Saint Esprit

Tout d'abord, je voudrais dire à la chère famille ZOURABICHVILI, si cruellement éprouvée, la part personnelle que je prends à son deuil.

Tous ses amis, si nombreux, se sont rassemblés ici, autour d'un homme de bien et de dévouement, afin de rendre les derniers honneurs à son corps qui va être confié à la terre et pour prier Dieu, dans la foi

en sa miséricorde et en la puissance de la Résurrection communiquée aux hommes par Jésus-Christ.

D'autres diront la vaste culture de notre ami à tous, sa haute valeur professionnelle et, ce qui lui tenait le plus à cœur, le sens et l'ardeur de son patriotisme géorgien.

En vérité, l'éventail de ses activités était étonnamment varié. Partout il se trouvait au tout premier rang,

sans y avoir jamais mis d'ambition personnelle, grâce à ses seules qualités de travail et d'initiative et à son souci du bien commun.

Mes chers enfants géorgiens, je ressens comme un privilège de célébrer les obsèques de votre cher Président, dans cette jolie chapelle où il mérite, à juste titre, d'être accueilli car il en a été le principal artisan. En effet, il y a à peine plus d'un an, il en avait organisé l'acquisition et l'aménagement, grâce à votre extraordinaire générosité à tous d'ailleurs.

Mais il a fait davantage encore. N'était-il pas le dernier survivant des quelques personnalités qui ont fondé, voici quarante-cinq ans, cette paroisse des Géorgiens de Paris, dédiée à Sainte Nino, l'évangéliste de votre nation ? Dépassant les particularismes, tout à fait légitimes par ailleurs, la paroisse fut placée, dès l'origine, sous la juridiction du Patriarcat Oecuménique.

Le Patriarcat Oecuménique, en effet, sans être le chef de l'Eglise Orthodoxe, est investi néanmoins d'un rôle universel et un de ses privilèges est de servir de

recours aux communautés en détresse, comme c'était le cas pour vous.

Pour son extraordinaire dévouement à votre communauté paroissiale dont j'ai la charge archiepiscopale, pour son dévouement à l'Eglise et à votre chère Patrie avec le souci qu'il témoignait de la cause humaine en général, Sa Sainteté le Patriarcat Oecuménique a décerné à Monsieur Lévan ZOURABICHVILI une haute et rare distinction : le titre de dignitaire du Trône Oecuménique dans la fonction de Grand Référendaire, ainsi que la Croix du Millénaire de la Sainte Montagne.

Privé de la joie de lui conférer publiquement, et de son vivant, cette haute distinction, car il avait lui-même demandé de retarder la cérémonie prévue, j'ai le privilège de remettre le diplôme faisant foi et la Croix du Millénaire sur son cerceuil, et de le bénir au nom de Sa Sainteté le Patriarcat Oecuménique.

Eternelle soit sa mémoire !

Mgr MELETIOS

Métropolitaine de l'Eglise Orthodoxe en France.

ÉLOGES FUNÈRES

C'est au nom de l'Association Géorgienne en France que nous avons la triste et pénible tâche d'adresser des paroles d'adieu à notre cher Lévan ZOURABICHVILI, à celui qui fut notre Président bien-aimé, notre fidèle ami et un être plein de compréhension.

Emigré en France depuis sa plus tendre jeunesse à la suite de l'occupation de la Géorgie par les armées soviétiques, après de brillantes études, sorti de l'Ecole des Mines, il occupa des postes de responsabilités chez Ford-Simca-Chrysler-France, où tous ses collègues trouvaient en lui un homme plein de qualités humaines et professionnelles.

Elu, la première fois, Président de notre Association en 1949, constamment réélu depuis 1961, il fut un Président efficace, plein d'énergie et d'ardeur, ne ménageant ni ses forces, ni sa santé, déployant son activité dans tous les domaines, aussi bien culturels que politiques. Vous avez tous connu sa nature sensible, son amabilité, sa gentillesse, qui n'excluaient en rien des prises de position énergiques et sans compromissions, chaque fois qu'il s'agissait de défendre les droits de notre peuple, la mémoire de nos martyrs ou les buts poursuivis par l'émigration. Il aimait souvent comparer notre émigration, branche vivante de notre patrie, à des positions avancées d'une forteresse, dont la Géorgie en formerait le noyau; c'est pourquoi, en combattant infatigable pour la liberté, il nouait des relations avec nos voisins et les Nations Captives, suscitait des sympathies pour notre cause, stimulait et développait la propagande. En France ou à l'Etranger, il était présent à toutes les manifestations culturelles ou autres concernant la Géorgie.

Au sein de notre communauté, c'est à ses efforts inlassables que nous devons la fondation de l'Eglise Sainte-Nino et la création du Foyer Géorgien.

Il portait une attention toute particulière à notre jeunesse qui doit assurer la relève, stimulait son ardeur et renforçait l'amour que nos jeunes portent dans leur cœur pour le pays de leurs parents.

Dernièrement encore, miné par la maladie, il ne cessait de penser aux affaires de notre Association et à tout ce qu'il fallait encore faire.

Plus que quiconque, il aurait pu s'installer dans une vie confortable avec sa chère épouse et ses enfants qu'il aimait tant, mais son sens du devoir lui dictait de se consacrer à ses compatriotes et aux problèmes touchant notre Pays.

Voilà l'homme que nous avons perdu, et aujourd'hui devant sa tombe ouverte, nous réalisons davantage les dimensions de celui que nous pleurons.

Un vide affreux s'est créé parmi nous. Lévan vient grossir le nombre des tombes de nos compagnons de lutte; il rejoint ses parents et ses frères qui l'ont précédé en ces lieux; le désespoir nous saisit et nous étreint, mais pour la mémoire de tous nos disparus, de celui qui nous quitte aujourd'hui, nous nous devons de nous ressaisir, de resserrer davantage nos rangs et de poursuivre la lutte qu'ils ont menée tout le long de leur vie.

Au nom de l'Association Géorgienne et de la famille de notre cher disparu, nous tenons à remercier nos nombreux amis français et étrangers qui se sont

joints à nous en ce jour douloureux; leur présence et leur sympathie nous réchauffent le cœur.

Nous ne pouvons en rien consoler notre chère Zéinab, la fidèle compagne de notre ami Lévan, ni ses enfants Salomé et Othar, qu'il a tant chéris, ni ses proches qui entourent cette tombe; leur chagrin est immense et nous tous le ressentons profondément. Que l'affectueuse pensée de tous ceux rassemblés ici, ainsi que celle des milliers de Géorgiens de notre pays et d'ailleurs avertis par les ondes, leur soit un réconfort et les aide à surmonter cette dure épreuve.

Quant à toi, cher compagnon de jeunesse, ton nom restera gravé dans notre mémoire. Repose en paix en cette terre hospitalière, jusqu'à ce que la Patrie t'accueille en son sein, comme elle accueillera tous ceux qui l'ont bien servie.

Ce jour viendra, la Géorgie redeviendra LIBRE !

Victor HOMERIKI

Vice-Président

de l'Association Géorgienne en France.

**

C'est avec une grande tristesse que j'adresse, au nom de la Fédération Internationale des Anciens Combattants Alliés (la F.I.A.C.A.) un dernier adieu à notre Vice-Président Monsieur Lévan ZOURABICHVILI.

Dès la création de la F.I.A.C.A., en tant que Président de l'Association Géorgienne en France il avait, tout de suite, affilié son groupement à notre Fédération.

Assistant régulièrement à nos réunions, après avoir bien assimilé les problèmes, il prenait alors part à la discussion; chaque fois il émettait des suggestions et celles-ci étaient, à nouveau, le point de départ permettant de nouvelles réalisations.

Nous tenant sous le charme de sa parole, il était devenu pour nous un guide dont le bon sens, la clarté du raisonnement de l'ingénieur, le souci de la méthode du chercheur s'alliaient heureusement; ses conclusions nous permettaient de mieux adapter nos idées au but que nous poursuivions.

C'est pourquoi, lors de nos échanges de vue sur la propagande, les méthodes à employer, l'organisation de notre société, on attendait toujours ses conclusions. Ses interventions, du reste, étaient d'une pureté dans le style et dans la langue française qu'il possédait et maniait avec un talent particulier. Il était orateur et il savait convaincre.

De par ses origines il avait reçu une éducation raffinée qui en faisait un homme du monde imposant le respect en raison de ses vertus morales, de son érudition, de sa compétence dans de nombreux domaines. Ses qualités, il les mettait au service des œuvres qu'il dirigeait ou patronait et particulièrement des compatriotes de sa Géorgie natale.

Ceux qui ont assisté à la messe précédant de deux jours la cérémonie funèbre ont pu se rendre compte

de l'émotion étreignant les Géorgiens qui pleuraient en pensant à leur président, à leur ami disparu.

C'est pour cette Géorgie qu'il aimait qu'il déployait tant d'activité, collabora à de nombreuses revues du monde entier; ses frères géorgiens, par leur amitié, lui ont montré leur reconnaissance.

Personnellement j'aimais m'entretenir avec lui, éprouvant du plaisir à le faire, car sa conversation n'était pas seulement agréable mais elle était toujours enrichissante.

La Fédération Internationale des Anciens Combattants Alliés est aujourd'hui en deuil, car non seulement elle a perdu un des membres de son Comité mais un ami sincère, distingué, un homme de volonté, de réalisation, de dignité et d'honneur, un camarade de grande sensibilité, de droiture et d'une scrupuleuse conscience.

En raison de tout cela notre Fédération l'avait adopté très rapidement; elle reconnaissait son intelligence et ses talents; en tant que Français, je puis dire qu'il faisait honneur à son pays d'adoption.

Bon époux, bon père, il a su, avec sa chère compagne, Madame ZOURABICHVILI, bien aiguiller ses enfants dans la vie; à juste titre il pouvait être fier d'eux.

A Madame ZOURABICHVILI, à ses deux enfants et à tous les membres de la famille, la F.I.A.C.A., avec émotion, leur adresse ses sentiments de condoléances émues, douloureuses et attristées.

Quant à vous,

Au moment où nous allons vous quitter pour toujours, mes camarades vous expriment par ma voix, cher et grand ami, l'immense estime qu'ils avaient pour vous, la reconnaissance profonde qu'ils doivent du fait de la collaboration active, constructive, efficace et amicale que vous leur avez apportée; ils vous disent aussi, hélas! l'immense peine qu'ils éprouvent en ce moment en sachant qu'ils ne vous reverront plus.

Vous avez, en effet, été pour nous un exemple et un flambeau : il nous appartiendra de garder votre souvenir vivant et pur, de poursuivre votre œuvre au sein de notre Fédération, d'appliquer les principes d'altruisme, de dévouement, de charité, d'humanité et d'amitié qui ont été les vôtres dans toutes les œuvres, où vous avez donné, comme à la F.I.A.C.A., le meilleur de vous-même, c'est-à-dire votre cœur.

Cher Président et ami, adieu !

Raymond A.M. MIGNOT

Inspecteur Général de la Jeunesse et des Sports.

Lieutenant-Colonel de Réserve.

**

Je voudrais dire quelques mots au nom d'une jeune génération qui n'a pas connu la Géorgie, au nom aussi de tous les amis français ou étrangers qui ne parlent ni ne comprennent le géorgien, mais qui aimaient Lévan comme nous l'aimions.

Il est difficile d'exprimer par des mots la peine que nous ressentons aujourd'hui. Pour nous, pour moi, Lévan était une partie de notre vie, une partie de ma vie. La partie la plus noble et la plus riche.

Si aujourd'hui nous sommes si désespérés et comme orphelins, c'est que disparaît celui qui consacra toute sa vie à lutter pour son idéal : l'affirmation de la Géorgie comme peuple et comme Etat, la réparation de l'injustice faite il y a plus de cinquante ans. Cet idéal qui aurait pu pour nous rester abstrait ou théorique, il nous l'avait communiqué avec une passion et une intelligence exceptionnelles.

Quand l'affreuse nouvelle de sa disparition commença à se répandre, je sais que les Géorgiens de New York comme ceux de Londres, ceux de Madrid ou d'Istanbul pleurèrent comme nous le pleurons aujourd'hui. Mais cela est vrai en Géorgie également où son patriotisme indomptable, sa parfaite connais-

sance de la culture et de l'histoire étaient connus et admis.

Là-bas comme ici notre Lévan était le **Symbole** de la Fierté Géorgienne.

Et si en France, Géorgie est un mot qui signifie quelque chose, c'est en grande partie à lui que nous le devons.

Si aujourd'hui, la Colonie Géorgienne a conservé une âme, si elle est debout, exemple exceptionnel d'une communauté vivante et active après plus de cinquante années d'exil, c'est à lui que nous le devons.

Si les mots de patrie et de fidélité ont un sens c'est à lui que je le dois.

Que la terre de ce cimetière, témoin de cinquante années de lutte et de souffrance, accueille avec notre immense chagrin celui qui fut notre maître et restera notre exemple.

Guia SARDJVELADZE.

LETRES ET MESSAGES DE CONDOLÉANCES

Alain POHER, Président du Sénat,
vous adresse, Madame, ses très respectueuses condoléances à l'occasion du décès de son camarade Lévan, Ingénieur Civil des Mines comme lui. En union de pensées pieuses avec vous il demande au Seigneur de vous donner la force de faire face à ce grand deuil. Il prie avec vous pour cet homme courageux et charitable dont tous les anciens de l'Ecole étaient fiers. Avec mes fraternelles condoléances.

**

René PLEVEN,
Ancien Garde des Sceaux,

avec ses sincères condoléances pour le deuil cruel qui vient de vous frapper.

**

Très profondément peiné par l'annonce du décès de votre mari et de votre père, chère Salomé, vous adresse mes très vives condoléances et l'expression de toute ma sympathie.

Charles LUCET
Ambassadeur de France en Italie.

**

A Mademoiselle Salomé ZOURABICHVILI.

Mademoiselle,

J'apprends avec beaucoup de peine le deuil qui vient de vous frapper.

Permettez-moi de vous adresser l'expression de ma sympathie profondément attristée.

Gilles CURIEN,
Directeur du Personnel et de l'Administration
Générale - Ministère des Affaires Etrangères.

**

Ne pouvant assister aux obsèques, je vous exprime mes sincères condoléances. La perte de votre époux, Madame, est aussi pour moi celle d'un grand ami de longue date auquel je portais une haute estime.

Pierre FARINA
Inspecteur Divisionnaire Police Nationale.

**

Ma femme et moi nous vous prions de bien vouloir accepter l'expression de nos condoléances et de notre sympathie dans le deuil cruel qui vous frappe.

DEJEAN de la BATIE
Ministre Plénipotentiaire (Rome).

**

Madame,

Je joins avec émotion mes condoléances à celles d'innombrables amis que le Président ZOURABICHVILI avait su se faire par ses qualités humaines exceptionnelles. La Colonie Géorgienne perd en lui son meilleur fils. La France perd en lui un homme d'une irremplaçable valeur.

Veillez agréer, Madame, mes très respectueux hommages.

Bernard LE CALLOCH
Chargé de Mission
Chef du Service de Documentation
Union des Démocrates pour la Vme République.

Docteur Léon BOUTBIEN,

Membre du Conseil Economique et Social,
Président International de l'U.R.P.E., Ancien Député.
vous exprime ses sincères condoléances à l'occasion du
deuil cruel qui vous frappe et vous assure de sa sym-
patie attristée.

✱

Alain PETIT,

Président de l'Association Française pour l'Etude des
Problèmes Mondiaux des Réfugiés,

apprend avec tristesse la nouvelle de la mort de votre
mari qui était membre de l'A.W.R. et qu'il appréciait
beaucoup.

Il s'associe à votre deuil et à celui de vos enfants,
ainsi qu'à l'Association Géorgienne en France qui perd
un grand Président.

Navré de ne pouvoir remettre un voyage qui l'empê-
chera d'assister samedi aux obsèques, il vous prie
d'agréer l'expression de ses condoléances.

✱

Chère Amie,

C'est avec beaucoup de peine qu'à mon retour
d'un voyage à Perpignan j'apprends cette affreuse nou-
velle. Je suis d'autant plus navré de n'avoir pu assister
aux obsèques que je vouais une estime immense à
Lévan ZOURABICHVILI pour son patriotisme intraitable,
son sens élevé du devoir, son caractère si humain, son
génie de l'amitié et son exceptionnelle finesse de juge-
ment. Du moins aurai-je pu, de toute mon amitié la plus
fidèle, vous exprimer mes regrets les plus profonds en
vous répétant mon affectueux attachement. Ma femme
se joint à moi pour vous embrasser.

Arthur CONTE.

✱

Madame,

J'apprends avec peine le départ de votre mari. Il
laisse une œuvre humaine nationale, et a pu se dire
au soir de la vie, qu'il avait fidèlement rempli sa mis-
sion. Je vous prie d'agréer, Madame, mes respectueux
hommages.

Jean DUMEZIL

Professeur au Collège de France.

✱

Apprend le deuil cruel qui vous frappe. Vous
adresse sincères condoléances et vous prie de croire
à toute sa sympathie.

Nicolas FIORENTINO

Directeur à Chrysler-France

Président du Syndicat National de l'Automobile.

Jean-Claude MOUSSAT

(Direction Technique Chrysler-France)

vivement ému du décès de M. ZOURABICHVILI, vous
adresse, ainsi qu'à vos enfants, l'expression de sa vive
sympathie attristée.

✱

KURT R. DICKERHOF

Président du Directoire Mercèdes-Benz-France

vous adresse, ainsi qu'à vos enfants, ses plus sincères
condoléances.

✱

Franca et Jean-Luc GRANIER

Conseiller financier de l'Ambassade de France en
Italie (Rome)

partageant la peine de Mademoiselle ZOURABICHVILI,
lui adressent l'expression de leurs condoléances et de
leur sympathie.

✱

En vous présentant, Madame, mes sincères con-
doléances, je vous prie d'agréer l'expression de ma très
vive sympathie et vous demande de dire à Salomé
combien, en ces circonstances douloureuses, nous
sommes très proches de vous.

Jacques BLOT

Deuxième Conseiller d'Ambassade (Rome).

✱

Chère Madame,

Je vous adresse mes sincères condoléances et
prends part à votre chagrin en ce moment d'épreuve.

J'ai toujours conservé un excellent souvenir de
votre époux tant sur le plan humain que sur le plan
professionnel lorsque j'étais Président de la Fédération
Internationale des Anciens Combattants Alliés.

Permettez-moi, chère Madame, de vous assurer à
nouveau de ma plus profonde sympathie en ce moment
douloureux.

Vagn G. CALLEN.

✱

Le Docteur Jean-Marie TOUTAIN,

Ancien Député, Maire-Adjoint de Rueil-Malmaison,

Très peiné par la mort de son ami, prie Madame
ZOURABICHVILI et sa famille de recevoir ses très sin-
cères condoléances.

Chère Madame,

C'est avec une émotion intense que je reçois la nouvelle du retour à Dieu du cher Monsieur Lévan. Je me sens aujourd'hui un peu orphelin, et je peux mesurer par là quelle est la peine de ceux qui l'ont bien connu, de sa femme et de ses enfants en premier lieu. En attendant le jour où tous, famille et amis, nous nous retrouverons réunis auprès du Seigneur pour toujours, je garderai fidèlement le souvenir d'une personnalité extraordinaire, qui s'est montrée si merveilleusement amicale envers moi et mes modestes travaux.

Je dois présider la prière du monastère jusqu'à la fin de la semaine, et je ne pourrai être physiquement présent pour rendre au cher défunt un dernier hommage, comme je l'aurais souhaité. Mais cette prière sera tout particulièrement pour lui et, dimanche, je célébrerai la Liturgie à son intention.

Que vive sa mémoire, et que son œuvre se poursuive !

Je suis abasourdi par ce départ si prompt et n'arrive pas à trouver les mots qu'il faudrait pour vous dire combien je suis de cœur avec tous ceux qui l'aimaient et l'aiment.

Dom B. OUTTIER
Abbaye Saint-Pierre de Solesmes.

✱

Madame,

C'est avec une profonde émotion que j'apprends ici par le "Figaro" le décès de votre mari. J'en éprouve une très grande peine.

A chacune de nos réunions annuelles, il me recevait toujours avec une amabilité qui m'a profondément touché. Il était un merveilleux animateur de patriotisme géorgien et pour tous les Géorgiens de France sa disparition sera profondément ressentie. Etant retenu Aux Arcs jusqu'à la fin de la semaine, je ne pourrai malheureusement assister au service religieux à Paris.

Je le regrette infiniment.

Je suis auprès de vous par la pensée et la prière et vous prie de bien vouloir agréer l'hommage de mon profond respect.

Prince Achille MURAT.

✱

Chère Madame,

Mon mari et moi avons été consternés d'apprendre la disparition de notre grand et noble ami, M. Lévan ZOURABICHVILI. Cette nouvelle vient de me parvenir en Suisse où je réside depuis le début de janvier. C'est ce qui explique mon retard, que je regrette beaucoup, à m'associer à votre deuil, et notre absence à la cérémonie religieuse le samedi 15 février.

M. ZOURABICHVILI était une grande, intelligente, courageuse personnalité que nous admirions beaucoup. Cette douloureuse nouvelle nous a porté un grand coup. Nous venons de perdre un grand et cher et brillant ami. Nous comprenons le désespoir dans lequel vous, et vos chers enfants, devez être. Un père et un époux tel que M. ZOURABICHVILI sont irremplaçables. Croyez que nous nous associons de tout cœur à votre deuil. Nous vous faisons toutes nos condoléances ainsi qu'à vos enfants, et souhaitons, qu'avec le temps, la blessure se referme peu à peu.

Croyez, chère Madame, à mes sentiments d'affectueuse sympathie et de profonds regrets.

Bien cordialement,

Suzanne LABIN.

✱

Avec toutes nos sympathies et nos bien vives condoléances pour la perte cruelle qui vous frappe.

Guy VINATREL
"Présence Socialiste"
Président du Cercle d'Etudes Sociologiques.

✱

Madame,

Dans l'impossibilité d'assister aux obsèques de votre valeureux et courageux mari dont j'apprends le décès avec une grande peine, je vous prie d'accepter pour vous-même et pour tous ceux que ce deuil cruel afflige, l'assurance de ma profonde et respectueuse sympathie.

Jean VIGNEAU
Directeur du "Bulletin de Paris" et "Le Monde Moderne".

✱

Philippe LEROY,
Directeur de "Magistère-Information",

Vous prie de trouver dans ces quelques mots l'expression de ses sincères condoléances. Il gardera toujours le souvenir de ce grand Géorgien que fut Monsieur ZOURABICHVILI et vous prie de bien vouloir agréer l'expression de ses hommages très respectueux.

✱

Florimond DAMMAN,
Secrétaire Perpétuel de l'Académie Européenne de Sciences Politiques,
Secrétaire Général du Mouvement d'Action pour l'Union Européenne,
Administrateur de l'Association Atlantique Belge,

présente à Madame ZOURABICHVILI et à ses enfants ses compliments émus de condoléances à l'occasion du deuil cruel qui les frappe dans leurs affections les plus chères. Il les prie de croire qu'il prend une large part à leur chagrin.

Madame,

Il m'avait été donné de rencontrer plusieurs fois votre mari, ces deux dernières années, et je m'apprêtais à lui expédier un mot pour pouvoir fixer un rendez-vous lorsque la tragique nouvelle m'est simultanément parvenue par la presse et à "Monde et Vie". Je viens de rédiger une petite note pour ce journal... les mots sont peu de chose, mais veuillez croire à une affliction partagée. J'ai trop vécu pendant plusieurs années au cœur de l'Allemagne occupée par les Alliés, à l'heure où des millions d'êtres humains fuyaient l'oppression nouvelle, pour ne pas avoir appris à ressentir moi-même les épreuves des familles déchirées. Pour le reste, je me permettrai de vous faire parvenir, dans une quinzaine, la note très simple en mémoire de votre époux, dans notre petite publication qui, tout de même, touche chaque trois semaines une trentaine de milliers de foyers attachés aux traditions, non dans le conservatisme mais dans l'esprit dont témoignait Lévan ZOURABICHVILI.

Ne vous donnez surtout pas la peine de répondre, mais pour vous et vos enfants, veuillez accepter, de ma femme et moi-même, notre respectueuse amitié et mes sincères condoléances.

Pierre de VILLEMAREST,
Ecrivain Journaliste.

**

Georges ALBERTINI,

Directeur de la Revue "Est et Ouest",
avec ses plus sincères condoléances.

**

Chère Madame,

Nous apprenons avec peine la disparition de Monsieur ZOURABICHVILI, dont nous avons vivement apprécié les hautes qualités morales et intellectuelles. Nous tenons à vous exprimer la part que nous prenons à votre deuil cruel. Voulez-vous transmettre à toute votre famille nos condoléances très émuës. Croyez, chère Madame, à nos sentiments amicaux, en cette heure d'affliction.

Henri YRISOU,
P.D.G. Crédit Naval-CMAF
Inspecteur Général des Finances Honoraire.

**

A M. Othar ZOURABICHVILI.

Mon cher Othar,

On a beau s'y attendre, on a beau y être préparé, l'épreuve est terrible de toutes façons.

S'il suffisait de quelques paroles pour atténuer votre douleur, je vous dirais combien je prends part à votre

peine et combien je voudrais que mon amitié vous aide à surmonter cette épreuve.

Il vous reste cependant votre maman qui trouvera, j'en suis persuadé, auprès de ses enfants le nécessaire réconfort. Il vous reste aussi le souvenir qui ne périt pas.

Il a fallu son décès pour que j'apprenne qui était votre père et je pense que tous ceux qui l'ont connu partagent étroitement votre chagrin.

Vous vous montrerez, je n'ai nulle raison d'en douter, digne en tous points de ce qu'il fut et ce sera la plus grande preuve d'amour que vous pourrez offrir à votre mère et à la mémoire de votre père.

Je m'unirai en pensée avec vous samedi et je vous prie, en ces instants douloureux, d'assurer toute votre famille de ma sympathie la plus sincère.

Croyez, cher ami, en l'assurance de ma très profonde émotion et en l'expression de mes sentiments les plus cordiaux.

M. VESSIER,
Secrétaire Général
Faculté de Médecine Pitié-Salpêtrière.

**

Max RICHARD

La Fédération "Le XXe Siècle Fédéraliste"

tient à vous présenter, Madame, ses condoléances les plus sincères et les plus attristées pour le deuil cruel qui vient de vous frapper.

J'appréciais beaucoup le dévouement et le dynamisme de votre mari, qui m'avait fait le très grand honneur de me demander de prendre la parole lors de vos manifestations nationales, car il savait que je suis un fidèle ami des peuples persécutés de l'Est.

Sachez, Madame, que je conserverai sa mémoire. Avec ma très profonde sympathie.

**

Germaine ARBEAU-BONNEFOY

Fondatrice-Animatrice de l'Evolution Musicale de la Jeunesse "Les Musigrains"

bouleversée par la mort de Monsieur ZOURABICHVILI qu'elle a tant apprécié pour sa grande et haute culture et sa bonté, prie son épouse de croire en la part profonde qu'elle prend à son douloureux deuil, et lui offre ses respectueux sentiments.

Elle reçoit à l'instant le faire-part et nous sommes le 17 février, d'où son absence à la cérémonie d'adieu.

**

Chère Madame,

Nous avons été très affectés d'apprendre le deuil cruel qui vient de vous frapper en la personne de Monsieur ZOURABICHVILI.

La Présidente de l'Association, Mademoiselle Agnès BIDAULT, ainsi que tous les Membres du Bureau et de l'Assemblée me prient d'être leur interprète auprès de vous pour vous présenter nos très vives condoléances et vous assurer de nos prières.

Nous regrettons infiniment Monsieur ZOURABICHVILI qui portait tant d'intérêt à tous nos pensionnaires Géorgiens et déployait depuis si longtemps une inlassable activité en leur faveur. C'est une perte irréparable que nous ressentons très vivement.

Je vous prie de croire, chère Madame, à l'expression de toute notre sympathie.

Madame Hélène GORIELY,
Secrétaire Générale.
Château d'Abondant.

.

Madame,

Permettez-moi de vous dire combien je prends part à la terrible perte que vous venez d'éprouver en la personne de votre mari.

Veuillez accepter mes condoléances sincères et profondes et croire à mes sentiments de profond respect.

Sonia MEGHREBLIAN,
Radio Liberty Committee (Paris).

.

Chère Madame,

En rentrant de voyage, je trouve dans mon courrier la nouvelle bouleversante du départ de votre époux.

Je vous prie d'accepter, Madame, mes très vives condoléances. Depuis vingt-cinq années, Lévan ZOURABICHVILI était mon ami très cher et mon associé dans la lutte menée pour la défense des libertés.

Son courage, son autorité et sa droiture lui conféraient une place exceptionnelle parmi nous.

Je m'incline devant vous et vos enfants et vous prie d'agréer, chère Madame, l'expression de mes sentiments affligés et fidèles.

Respectueusement vôtre,

Raymond LE BOURRE.

.

Madame,

Je tiens à vous renouveler mes plus sincères condoléances ainsi qu'à vos chers enfants et à votre famille.

J'avais en votre mari depuis 1934 (Ford-Asnières) jusqu'à Poissy, un admirable collègue. Sachez combien

j'ai été impressionné et tous ses anciens collègues aussi, dans la petite église Sainte Nino, de l'émouvant adieu qui lui a été fait par ceux qui savaient qu'il avait toujours été un ardent patriote, un loyal ami et aussi un grand bienfaiteur pour ses amis Géorgiens.

Puisse son exemple servir longtemps encore à tous ceux qui l'ont connu.

Respectueux hommages.

Louis GRAVIT
Amicale des Retraités de Chrysler-France.

.

Madame,

Je reçois le faire-part du décès de votre mari, qui était un de mes camarades de promotion. Je tiens à vous dire la peine que j'éprouve, car votre mari était avec ses camarades la bonté même et il ne quittera pas notre souvenir. C'est un peu de notre jeunesse et de notre vie même qui partent avec lui. Je vous prie de croire, Madame, à mes plus respectueux sentiments.

J. LECOMPTE
Ingénieur Civil des Mines.

.

Jean OLLEON,

Président d'Honneur de la Société du Superphosphate, profondément ému par la disparition de son excellent camarade de l'Ecole des Mines, vous prie d'agréer l'expression respectueuse de sa vive sympathie.

.

Roger ROUX,

P.D.G. de la Société Métallurgique de Normandie, vous prie d'accepter ses sincères condoléances à l'occasion du deuil cruel qui vient de vous frapper.

.

André MOREAU,

Ingénieur Civil des Mines,
Directeur des Ets Davey Bickford Smith et Cie,
vous présente toutes ses condoléances à l'occasion du décès de votre mari.

.

Chère Madame,

Je suis très ému à la nouvelle que je viens de recevoir du décès de votre mari, mon camarade de promotion L. ZOURABICHVILI.

Dans l'impossibilité d'assister à ses obsèques vu la distance, j'ai prié pour Lui.

Veuillez agréer, chère Madame, mes hommages et l'expression de mes profondes condoléances.

Hikmet Riça SAYLAM
(Istanbul),

Lévan ZOURABICHVILI à la tribune de Trafalgar Square.

L'Eglise et la Colonie Géorgienne d'Istanbul présentent condoléances plus émuees.

ACOPACHVILI
(Istanbul - 14-2-75).

L'Archiprêtre Nicolas OBOLENSKY
avec ses religieuses condoléances et l'assurance de ses ferventes prières.

Chère Madame, Chers Messieurs,

En apprenant la nouvelle de la mort du grand combattant géorgien Lévan ZOURABICHVILI, au nom du Mouvement Légionnaire Roumain et personnellement, je vous prie d'accepter mes condoléances sincères.

La Nation Roumaine, subjuguée par l'impérialisme russo-bolchevique, comme la noble Nation Géorgienne, participe à ce deuil prématuré.

Nous prions Dieu qu'il vous donne la consolation nécessaire et aux camarades géorgiens la puissance d'âme de continuer la lutte contre l'impérialisme bolchevique, dans l'esprit et conformément aux aspirations du grand disparu.

Avec mes sentiments de profonde amitié,

Horia SIMA (Madrid)
ex-Président du Conseil.

Chère Madame,

C'est avec une profonde émotion que j'apprends de votre faire-part la très douloureuse nouvelle du décès de mon cher Ami Lévan. J'en ai été frappé au cœur, car je dois me rendre compte que je ne rencontrerai plus, hélas! le gentilhomme, le charmeur, l'homme à l'âme si élevée, le patriote à la foi inébranlable que Lévan était.

A vous, chère Madame, à Salomé, à votre fils Othar, à toute votre famille, les sentiments éplorés de ma participation à votre deuil si cruel.

Je chérirai toujours sa mémoire et je prierai pour Lui!

Veillez bien accepter, Madame, les sentiments de mon chagrin, de ma dévotion envers vous et les vôtres et mes salutations très amicales.

Bien à vous.

Ivan MATTEO LOMBARDO
Ancien Ministre du Gouvernement Italien.

Madame Lévan ZOURABICHVILI

Sehr verehrte gnädige Frau,
zum Tode Ihres Herrn Gemahls darf ich Ihnen mein herzlichstes Beileid aussprechen. Seine großen Verdienste um die Georgische Emigration werden ebenso unvergessen bleiben wie sein unermüdlicher Kampf für die Freiheit seiner Heimat.

Seit einem Besuch 1930 in Tiflis bin ich mit der georgischen Freiheitsbewegung verbunden, habe im 2. Weltkrieg mit georgischen Freiwilligen an der Ostfront gekämpft und viele gute Freunde auch heute noch in der georgischen Emigration. Mit Ihrem Herrn Bruder habe ich in und nach dem 2. Weltkrieg eng zusammen gearbeitet. Ihren Herrn Gemahl habe ich in London zum ersten mal getroffen und dann waren wir auf mehreren Tagungen zusammen.

Sein Verlust ist schwer zu ersetzen. Wir können sein Andenken durch nichts besser wahren als daß wir durch Fortsetzung des Kampfes im Sinne des Toten die Lücke zu schließen versuchen, die der Tod gerissen hat. Mein Beileid gilt auch im Namen aller meiner Freunde, die hier in der Freiheitsbewegung für Menschenrechte und Selbstbestimmung mit mir und der georgischen Emigration gemeinsam kämpfen.

In tiefer Mittrauer.
Pr. Dr. Theodor OBERLANDER
(Bonn, Den 22-2-75).

**

Stuttgart, den 14.2.1975.

Sehr geehrte Familie Zourabichvili!

Im Namen des Weißruthenischen Zentralrates, des Hauptquartiers der Byelorussischen Befreiungsfront, sowie aller unserer Landsleute und in meinem Namen möchte ich Ihnen hiermit unsere tiefstes Mitgefühl ausdrücken zum Tode unseres großen Freundes Diplom Ingenieur Levan ZOURABICHVILI.

Er war ein aufrichtiger Sohn des Georgischen Volkes und ein Kämpfer für die Freiheit aller unterdrückten Völker.

In unseren Herzen verbleibt er für immer in hoher Achtung und ständiger Erinnerung.

Mit aufrichtiger Hochachtung,
Dimitry KOSMOWICZ
Präsident der Byelorussischen Befreiungsfront
und Bevollmächtigter Repräsentant des Byelorussischen Zentralrat in Europa.

**

Madame,

C'est avec un immense chagrin que toute l'émigration hongroise et moi-même avons appris la disparition de votre mari. Hélas, mes obligations impérieuses professionnelles ne m'ont pas permis d'assister aux obsèques et je le regrette vivement.

Il y a encore peu de temps nous faisons des projets de lutte commune contre notre ennemi commun, la Russie Soviétique — et nous pensons que la disparition de notre grand ami ne pourra jamais être comblée. Avec lui, c'est une génération irremplaçable de luttieurs ayant leurs racines encore dans la mère-patrie qui disparaît et personne d'autre ne peut valablement venir à leur place.

Je présente, Madame, à vous-même et à votre famille mes sincères condoléances et vous souhaite beaucoup de courage en cette épreuve terrible qui vient de vous frapper.

Avec mes sentiments respectueux,

Ernest V. RIGONI
Président du Comité Hongrois de Libération.

**

Reintré de voyage aux Etats-Unis, je trouve la triste, bouleversante nouvelle du décès de Monsieur Lévan ZOURABICHVILI.

J'ai toujours éprouvé pour l'éminent Président de l'Association des amis Géorgiens, si dévoué à notre cause commune de la liberté, la plus haute estime et la plus sincère sympathie. Sa perte nous est à tous profondément cruelle.

Veillez agréer, Madame, et transmettre à l'Association des Géorgiens, mes condoléances émuës.

Avec mes respectueux hommages.

Professeur Virgile VENIAMIN
Président de l'Institut Universitaire Roumain
de Paris.

**

Madame,

Ayant eu l'avantage de rencontrer assez souvent Monsieur ZOURABICHVILI, notamment rue Legendre, pendant l'activité éphémère du Conseil Français de Solidarité avec les peuples de l'Europe de l'Est, j'avais pu apprécier ses qualités de cœur et d'esprit qui en faisaient l'honneur de la Géorgie et du Monde Occidental.

C'est vous dire que je m'associe de tout cœur au deuil qui vous frappe si cruellement et nous prive d'un de nos plus éminents compagnons de lutte.

Veillez agréer, Madame, avec l'expression de mes condoléances attristées, l'hommage de mes sentiments respectueux.

Guy HOSTERT
Rédacteur à " Exil et Liberté ".

**

Chère Madame,

Empêché d'assister aux obsèques, j'ai envoyé hier un télégramme. Aujourd'hui, j'écris pour vous dire combien de peine j'ai éprouvé à la nouvelle de la dis-

parition de votre mari. C'était un homme que j'estimais beaucoup, un grand patriote de son pays, un ami de la Pologne, un vrai défenseur de la cause qui nous est chère : celle de la libération de nos pays du joug communiste.

Je ressens le besoin de vous l'écrire et j'y tiens surtout, car dans nos relations mutuelles, peu fréquentes et occasionnelles, on n'avait pas eu le temps à ce genre de déclarations.

C'est pourquoi, nous tous — ses amis polonais — qui l'avons connu et aimé, nous garderons toujours dans notre mémoire l'image de cet homme remarquable. Personnellement, je me souviendrai de notre dernier contact d'il y a quelques années, quand nous devions préparer un texte qui devait ensuite être publié dans la presse. C'est alors que j'ai réalisé la valeur de cet homme et j'ai pu apprécier ses qualités. J'imagine que sa disparition représente une perte irremplaçable pour la Communauté Géorgienne dans le monde.

C'est avec tout mon respect que je renouvelle mes condoléances à votre égard, chère Madame, à vos enfants, ainsi qu'à toute la famille.

Todeusz PARCZEWSKI
(92100 - Boulogne).

..

Madame de KNIAZIOLUCKI
(Bruxelles)

présente à Madame Lévan ZOURABICHVILI ses plus sincères condoléances et participe à sa peine avec d'autant plus de compréhension que le Chevalier de KNIAZIOLUCKI, son mari, est décédé le 10 septembre 1973, laissant un grand et très pénible vide.

..

Chère Madame,

Résidant à la campagne pendant les vacances de nos petits-enfants, nous avons appris, en rentrant à Paris, la triste nouvelle du décès de votre mari.

C'est une perte irréparable pour nous personnellement, et pour tous les Ukrainiens qui le vénéraient et le respectaient comme un grand patriote de Géorgie et grand ami de l'Ukraine de longue date.

Soyez sûre que nous partageons votre douleur de tout notre cœur et que son souvenir restera toujours vivant parmi nous.

Veuillez agréer, chère Madame, avec l'expression de nos sentiments attristés, nos hommages les plus respectueux.

Toujours avec vous, vos

Angèle et Nicolas KOVALSKY
(Paris).

Profondément peiné, exprimons nos condoléances

Michèle Cyrille DRENIKOFF
(Amis Bulgares de Roumanie)

..

Jerzy JANKOWSKI
Journaliste (Paris)

présente à Madame Lévan ZOURABICHVILI ses sincères condoléances après la mort de son mari.

..

To the President of the A.B.N. München.

Dear Mr. President,

I am really sorry to hear about the death of the representative of the Georgian people and active member of the ABN Eng. Levan ZOURABICHVILI, well known fighter for our common cause.

I send, Mr. President, and through you, for the next of kin : wife and relatives my sincere and deep sympathy.

I must apologize for some delay, but I have been not too well myself. Yours faithfully.

Mr. K. GLINSKI

London Branch of the Byelorussian Liberation Front in Great Britain.

..

Recevez, chère Madame, mes sincères condoléances. Profondément affecté décès proche ami représentant illustre famille géorgienne dont le grand cœur a toujours battu pour le pur idéal. Nous pleurons avec vous le noble fils de notre patrie.

(Tbilissi, 15-2-75)

..

The Georgian Association in the United States mourns the passing Levan ZOURABICHVILI a great georgian patriot and leader-Please accept our deepest sympathies and condolences.

Elise TSOMAIA President (New York).

..

To oury great Georgian Patriot ZURABICHVILI.
From DJAVAKHISHVILI
(Georgian Society in Great Britain.)

..

Pleurons avec vous la perte de notre cher ami Lévan.

Famille PAPAVA TCHEICHVILI
(Buenos-Aires).

Profondément attristés décès Président ZOURA-BICHVILI. Condoléances famille et amis.

Association Géorgienne Sochaux.
Président TCHIRAKADZÉ.

**

Nous sommes avec vous dans le malheur qui vous frappe douloureusement.

Foyer Géorgien de Leuville - Namor.

**

Profondément attristés cruelle perte. Pleurons avec vous cher disparu. Sommes de tout cœur avec vous, vos enfants et toute la famille.

Géorgiens Château d'Abondant.

**

Sincères condoléances de la part des Géorgiens de Lyon.

**

Douloureusement surpris malheur vous frappe avec vos enfants. Vous prie recevoir en union toute ma famille nos plus vives condoléances, nous associant votre deuil avec profond chagrin et tout cœur.

Irakly BATONICHVILI (Madrid).

**

Viens rentrer de New York et apprends la grande perte Colonie Géorgienne. Suis avec vous tous et famille de tout cœur. Affectueusement dévoué.

Ambassadeur Nicolas TCHKOTOUA.
(Lausanne).

**

We grieve with you and children for a noble, charming, irreplaceable Georgian.

GABLIANI
(Quincy - U.S.A.)

**

Très attristés par disparition Lévan, vous présentons comme à toute la famille sincères condoléances.

Médée, Georges SIDRE
(Ambassade de France au Luxembourg).

Regrette infiniment impossibilité assister obsèques ce matin parce que n'ai reçu faire-part qu'hier. Suis consterné et vous présente mes condoléances très sincères.

DJASCHI (Essen - R.F.A.).

**

Our family is saddened by news of Levan. We send all our love and deepest condolences.

All the ZALDASTANIS (U.S.A.).

**

Most sincere sympathy and condolences to your family from GOUGOUCHVILI and bliss families your father passing is great loss to Georgian Community all over world. Regret unable attend funeral. Love.

(Vientiane - Laos)
NICOLAS

**

Profondément attristés décès grand ami. Vous adressons condoléances émues.

Famille COMPAGNONI
(Téhéran).

**

Scmmes atterrées par la mort de Lévan. De tout cœur avec vous.

Hélène et Mary TSERETELLI
(Bruxelles).

**

Apprenons ce jour triste nouvelle. Sommes tout cœur avec vous dans ces douloureux moments.

BOURBOULON
(Manille - Philippines).

**

Très peinés par disparition soudaine de notre cher Lévan. Vous prions de recevoir nos condoléances.

Lévan et Myriam ELIGOULACHVILI
(Jérusalem).

**

Vous exprime ma profonde sympathie. J'aimais et estimais beaucoup Lévan. Vous embrasse.

Michel KOUNDADZÉ (New York).

9206/1
Unie à vous tous dans douleur et prière.

Thérèse TCHOGOCHVILI
(Nice).

**

Partageons votre douleur. Sincèrement affectés.

Famille CHAAHGALDIAN
(Téhéran).

**

Vous exprime ma profonde émotion pour perte éminent ami et mes respectueuses condoléances.

Claude Henry LCONTE
(Paris).

**

Profondément touché par la disparition de mon vieil ami, et dans l'impossibilité de le faire verbalement vous prie d'accepter mes sincères condoléances avec l'expression de ma vive sympathie.

TIJOUX
(Lyon).

**

Recevez mes sincères condoléances et l'expression de mon hommage et de mon respect.

Ellico TZITZISHVILI
(Tbilissi).

**

A toi chère Zeinab, ainsi qu'à toute ta famille, en ce malheur qui vous frappe, nous vous exprimons nos condoléances les plus attristées.

THEO.

**

Toutes nos pensées sont avec toi. Courage.

Mary, Dato, Nino TAMAZ
(Tbilissi).

**

Toutes nos pensées sont avec toi. Courage.

Thina, Leila IRAKLI
(Tbilissi).

**

De nombreux dons à la mémoire de M. Lévan ZOURABICHVILI sont parvenus à l'Eglise Géorgienne Sainte Nino. A la date du 20 mars 1975, cette généreuse offrande sélevait à 9.500 francs.

Madame Lévan ZOURABICHVILI, Othar et Salomé, dans l'impossibilité de répondre personnellement aux très nombreuses lettres et marques de sympathie qui leur ont été témoignées, vous prient de trouver ici l'expression de leur profonde gratitude et leurs bien sincères remerciements.

L'ASSOCIATION GÉORGIENNE EN FRANCE prie tous ceux qui, par leur présence ou leurs messages, ont pris part au grand deuil qui l'a frappée en la personne de son Président, Monsieur Lévan ZOURABICHVILI, de trouver ici l'expression de ses remerciements émus.

LE COMITÉ DIRECTEUR.

L'Association des Journalistes et Hommes de Lettres Géorgiens en France, profondément attristée par la disparition de son éminent membre, Lévan ZOURABICHVILI, est reconnaissante envers toutes les personnes ayant participé à son deuil qui revêt le caractère d'un deuil national géorgien.

LE COMITÉ.

Nous regrettons de ne pouvoir publier les innombrables lettres et messages de sympathie qui ont été adressés à Madame Lévan ZOURABICHVILI et à ses enfants.

Que toutes les personnes qui ont pris part à l'immense peine de la famille et des amis de Lévan ZOURABICHVILI soient ici remerciés et assurés de notre profonde gratitude.

LA RÉDACTION.

მასალები და შემოწორულებანი უნდა გამოვიგზავნოს ამ მისამართით:

Directeur : G. TSERETELI
Edition hors commerce

193, Avenue du Belvédère, 75019 Paris - Tél. 607.08.14
Imprimerie Coopérative Arpajonaise

QU'EST-CE QUI NE VA PAS ENCORE
EN GEORGIE SOVIETIQUE ?

par Lévan ZOURABICHVILI

Les correspondants de presse occidentaux en URSS — c'est connu — n'ont guère d'autre moyen de suivre les événements dans les Républiques nationales que la *Pravda* du jour ou le communiqué du chargé d'information soviétique. Très rares sont parmi eux ceux qui comprennent l'une des langues des quatorze Républiques *non russes* et par conséquent ont accès aux journaux, connaissent la culture, l'histoire et les mœurs de ces nations. De surcroît, ces correspondants sont confinés à Moscou et n'ont pratiquement pas de contacts avec les capitales des Républiques non russes.

Faut-il, dès lors, s'étonner outre mesure que, loin de prévoir le cours des événements, ces correspondants manifestent souvent leur « surprise » et même, en commentant à posteriori, se complaisent aux aspects secondaires des faits et à la banale anecdote. (Mais pour être juste, il convient de reconnaître que les correspondants américains manifestent un plus grand souci d'analyse en profondeur que leurs confrères.)

Le meilleur exemple à citer à ce propos est celui de la situation en Georgie soviétique depuis mars 1972. Malgré sa petitesse relative (cinq millions d'habitants), ce pays est considéré par certains soviétologues comme une république « témoin ».

En effet, la vigoureuse semonce administrée par Moscou dans les longs éditoriaux des 6 et 13 mars 1972 au comité central du P.C. de la ville de Tbilissi (capitale de la Géorgie), n'a pas eu beaucoup d'écho dans les journaux français ; on s'y contenta de quelques entre-filets se référant le plus souvent à des sources américaines. La radio et la télévision restèrent muettes. (De mauvaises langues disent que les journalistes français préférèrent plutôt examiner à *la loupe* les difficultés intérieu-

res des USA, où ils ne risquent rien, qu'effleurer des événements marquants mais irritants pour Moscou et qui risqueraient de leur fermer pour toujours la porte de Natacha...)

Toujours est-il que pratiquement c'est en décembre seulement qu'un article relativement long fut consacré à la situation en Géorgie dans *France-Soir*, et vous pouvez juger vous-même de son approche. L'article du correspondant du journal à Moscou M. W. Vichnevsky s'intitulait : « Les Géorgiens, rois du « système D » et des « combines », gâchent les fêtes du cinquantenaire de l'URSS ». Ce titre de goût douteux, composé en caractères gras et gros, semble désigner la malheureuse Géorgie à la vindicte de Moscou. Simple inadvertance due à la plume de M. Vichnevsky ou autre chose ? Et M. Vichnevsky de raconter aux lecteurs peu exigeants des anecdotes — cocasses sans doute mais périmées — sur la « fructueuse exportation, par les Géorgiens, des feuilles de laurier-sauce », les « tramways fantômes », les « receveurs d'autobus millionnaires ».

Tout laisse croire d'ailleurs que M. Vichnevsky a bien accepté lui-même comme valable ce bobard selon lequel Moscou aurait manqué de citrons pendant trois semaines simplement parce que les Géorgiens ne purent plus en amener en douce « par valises entières ». Vous voyez cet exotique « pont aérien de valises entre Tbilissi et Moscou » ? M. Vichnevsky ne peut tout de même pas ignorer que c'est *par des trains de marchandises entiers* que la production des kolkhozes de Géorgie se trouve exportée vers la Russie et vers Moscou (thé, agrumes, tabac, fruits, vins, etc.) et que c'est le Gosplan, dont le siège est à Moscou, qui règle ce drainage !

Nous sommes bien obligés de constater que le *New York Times*, le *Chicago Tribune*, le *Washington Post*, le *Christian Science Monitor*, manifestent plus de sérieux, sont plus attentifs aux raisons profondes des semonces et font état fort à propos des mesures prises

par le Kremlin pour une mise au pas de la Géorgie, des mesures comme il n'y en a pas eu depuis la déposition de Krouchtchev. Une véritable purge a en effet été rapidement menée dans cette République entre avril et octobre 1972. On pense en outre que Moscou utilisera l'opération d'échange des cartes du parti pour mieux réaliser ses desseins d'épuration et d'une manière moins voyante.

Nous n'avons pas la possibilité d'entraîner le lecteur dans les détails des diverses « affaires » qui ont provoqué le courroux impérialiste du Politbureau, dont les unes sont idéologiques et intellectuelles (mise à l'index de l'historien Sidamonidzé et de l'écrivain Menabdé), les autres économiques (condamnation de Lazichvili et de ses 81 prétendus complices, accusés de la création d'entreprises industrielles et commerciales « parallèles »). Qu'il nous suffise de dire toutefois qu'elles ont servi de prétexte à des mesures de « reprise en mains » de la Géorgie, dans ce style sans appel qui est propre aux démocraties-à-adjectifs (populaires, progressistes, avancées, etc.).

C'est ainsi que l'on s'est aperçu brusquement au Kremlin que le premier secrétaire du PC de Géorgie, Vassil Mjavanadzé, qui a atteint l'âge de 70 ans, méritait une belle décoration et... une soudaine retraite (fin septembre 1972) ; on lui trouve un remplaçant auquel personne n'avait songé un an auparavant : Edouard Chevardenadzé, ministre de l'Intérieur géorgien et général du KGB. Son ascension, qui l'a porté au premier poste dirigeant de la Géorgie soviétique, est foudroyante. Ajoutons que l'ascension de son frère Hippocrate Chevardenadzé semble confirmer que cette famille de policiers jouit d'une grande confiance au Kremlin, et plus particulièrement de Brejnev, ainsi que du ministre de l'Intérieur de l'URSS Stchelokov. On ne peut s'empêcher de penser à un certain maréchal de la police nommé Beria.

Ce n'est sans doute pas sans raison que la peur règne en Géorgie, et qu'on y voit monter l'ombre de grands millésimes de représailles staliniennes sous prétexte de « déviations nationales » — celles de 1924, 1937, 1951 qui ont coûté tant de vies et tant de déportations à la nation géorgienne. D'ores et déjà, il est évident pour tout le monde que si Edouard Chevardnadzé mène rondement quelques procès spectaculaires mettant sur le dos de quelques « spéculateurs » et « déviationnistes » toutes les défaillances dont souffre le système, il pourra espérer qu'on veuille bien le tirer vers le sommet, vers le Politbureau .

Signalons par ailleurs que la mise à la retraite de Mjavanadzé a une autre conséquence pour le PC géorgien : si jusqu'à présent la Géorgie, « république souveraine et égale en droits » avait avec lui au Politbureau un « strapontin » de « candidat-membre », elle n'est plus désormais représentée dans cet organisme de gouvernement réel de l'URSS, Chevardnadzé ne pouvant y être constitutionnellement admis (si toutefois tel est encore le désir de ses patrons) qu'en 1976.

Sur ce, le 29 décembre 1972, nouvelle décision : à cette pauvre République de Géorgie, tant blâmée et tancée durant l'année, est décernée, par décret du Soviet suprême signé de Podgorny, l'Ordre de la Fraternité des Peuples (des peuples de l'URSS, s'entend, et quant à la fraternité, c'est celle dans laquelle le « Grand Frère » est le peuple des Brejnev, Kossyguine, Podgorny, Abrassimov, Gromyko, etc., c'est-à-dire le peuple russe).

Alors ? Blâme ou récompense ? Ou bien la douche « écossaise » du traitement psychiatrique ? Par ces subtilités, Moscou veut sans doute souligner qu'elle semonce la Géorgie « rétive » de manière et dans la mesure où son *indiscipline* mise en lumière fait diversion et pourrait justifier la mise sur le dos de la « périphérie » des mécomptes économiques de l'URSS. Mais en même temps Moscou ne voudrait pas qu'à l'époque de la célébration des mérites mirifiques du « 50me anniversaire

de la formation de l'URSS » et de la mythique « Union volontaire », on puisse conclure que l'un de ces prétendus « volontaires » se rebiffe et proteste contre les excès insupportables de l'exploitation colonialiste et de l'étouffante oppression impérialiste russe.

Sans doute cette décoration laisse-t-elle froid le peuple géorgien, qui se souvient que l'Union fut proclamée par ukaz de Staline et qu'en fait de « volontaire », elle était l'aboutissement de trois années de guerres que les généraux russes rouges, après avoir terminé celle contre les généraux blancs, ont mené en vue de briser et de conquérir les Républiques indépendantes, véritablement démocratiques du Turkestan, de la Biélorussie, de l'Ukraine, des Montagnards du Caucase du Nord, des Cosaques, de l'Azerbaïdjan, de l'Arménie et pour finir de la Géorgie, écrasée l'une après l'autre dans un combat sanglant et inégal. La mesure est donc surtout à usage externe.

Oui, force est à Brejnev de constater que cette Union forcée et maintenue par une pression écrasante n'a pas évolué vers la *fusion* rêvée par Staline vers l'intégration russificatrice et annihilante, prophétisée par le renégat géorgien. Mais Brejnev ne désarme pas. La commission créée par Krouchtchev en 1960 pour la réforme de la Constitution *stalinienne* de 1936 et que Brejnev avait reconduite préparait en grand secret pour le « cinquantenaire » une version à « centralisation accrue ».

Que l'on me pardonne ce geste de vanité : sauf erreur, je pense avoir été le seul en mars 1972 à prédire tant le fait de cette réforme que l'utilisation qui en serait faite (voir *L'Est Européen* de juillet 1972 et les traductions faites par mes amis ukrainiens et publiées en ukrainien dans *Chlakh Peremohy* de mai et en anglais dans *l'ABN-Correspondance* de juillet-août). Je concluais mon article en disant : « Brejnev chaussant les bottes de Staline pourrait bien succomber à la tentation d'apporter quelques modifications à une Constitution

jugée peut-être dépassée. Cette hypothèse, si elle venait à se vérifier, serait grave, car elle signifierait un centralisme total et un asservissement encore plus pénible des peuples non russes ».

314135320

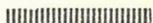
Or *Le Figaro* du 22 décembre dernier titrait en première page : « *Surprise à Moscou : Brejnev annonce un référendum sur une nouvelle constitution* », poursuivant à tort en plus petits caractères, bien qu'il s'agisse d'une intention majeure : « qui reflètera tous les grands changements intervenus dans la vie de la nation ». Ni Brejnev ni *Le Figaro* ne disent pas de quels « grands changements » peut se targuer l'URSS dans sa marche interminable vers le communisme. Ni la crise agricole, ni les insuffisances de l'industrie, ni le règne de la bureaucratie, ni la révolte des esprits, ni enfin les persécutions de légitimes « particularismes » nationaux (c'est à cela qu'est réduit le sentiment national dans la conception kremlinoise), rien de tout cela ne peut démontrer que l'URSS ait franchi une étape constructive permettant une réforme interne de structure étatique. Il ne peut donc s'agir de cela mais d'un resserrement des « liens fraternels » et d'abandon « volontaires » par les « frères cadets » de certains droits théoriques mais jugés néanmoins gênants, au profit du gouvernement « fédéral » (à majorité absolue russe).

(A propos de référendum, ce mot, qui faisait toujours frémir d'indignation les communistes français et *L'Humanité*, n'est-ce pas l'équivalent du plebiscite considéré comme instrument des gouvernements réactionnaires ? Mais en URSS, comme en algèbre, moins et moins font *plus*, de sorte que ce référendum se transformera en la meilleure preuve de la démocratie et son résultat sera 99 % de « oui » n'en doutez pas !)

Nous voici ramenés à notre propos, qui est d'attirer l'attention de certains journalistes sur l'importance réelle des événements se déroulant dans les Républiques périphériques (non russes) de l'URSS, et sur l'intérêt qu'il y a à leur prêter attention, à les étudier sans pré-

jugés simplistes et autant que possible dans leurs textes originaux, en langues nationales. Peut-être alors s'apercevra-t-on que les notions de « patrie soviétique » et de « nationalisme soviétique » — articles d'exportation en provenance de Moscou — ne sont pas aussi « prêts à porter » que peut le croire M. R. Lacontre (*Le Figaro* du 28 novembre 1972). Pour ce qui est de la Géorgie, souhaitons que les frères Chevardnadzé ne justifient pas auprès de Brejnev leur nom par des excès : « chevardeni » en géorgien signifie « le faucon ».

Lévan ZOURABICHVILI

Tiré de l'Est Européen n° 127, Mai 1973

(26 მაისი 1973 წლის აპრილის 26-ის)